

**UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO
PRAHA**

Bakalářské kombinované studium
2009 – 2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Helena Vandasová

Sociální aspekty změn v životě žen v období 45+ let věku
se zaměřením na severočeský region

Praha 2012

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Blanka Farková

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor Combined Studies
2009 - 2012

BACHELOR THESIS

Helena Vandasová

Social Aspects of changes in women's life in period of age
45+ years with specialization on North Bohemia region

Prague 2012

The Bachelor Thesis Work Supervisor:
Mgr. Blanka Farková

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 13.03.2012

Helena Vandasová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí mé bakalářské práce, paní magistře Blance Farkové, která mi během psaní pomáhala jako konzultantka a poskytovala mi cenné rady a připomínky. Dále bych chtěla poděkovat rodině, která mi během psaní těchto řádků byla velkou oporou.

Anotace

Tato bakalářská práce se věnuje sociálním aspektům změn v životě žen v období po 45 roku věku, především jejich vlivu na partnerské, rodičovské a rodinné vztahy. Cílem bylo zhodnotit přístup těchto žen k vlastnímu sebevzdělávání a seberealizaci a dalšímu uplatnění v osobním a profesním životě. Teoretická část se zaměřuje na popis zlomových období, která souvisí s obdobím střední a pozdní dospělosti. V praktické části je popsán průzkum v terénu, který byl proveden pomocí standardizovaného dotazníku, ve kterém respondentky odpovídaly na otázky týkající se jejich osobního a profesního života. Na jeho základě byla sesbíraná data vyhodnocena pro potvrzení nebo vyvrácení stanovených hypotéz. V závěrečné části práce jsou shrnuty poznatky z průzkumu.

Klíčové pojmy

Celoživotní vzdělávání, role rodiče, role prarodiče, starší dospělost, střední dospělost, syndrom opuštěného hnízda, vícegenerační soužití, vyhořelé partnerství.

Annotation

This bachelor work deals with changes of social role woman at the age 45 and more and especially their influence on partnership, parental relations and family relationships. It is attempting to judge the approach of woman to their own self-education, self-fulfillment and other use in personal and professional progress. The theoretical part is aiming at the description of breaking periods, which are related to period of middle age and elder adulthood. In practical part there is the field investigation described. The investigation was made by standardized questionnaire, in which women respondents answered on questions concerning their private and professional life. On its basis all collected data were evaluated to confirm or refuse the early defined hypotheses. In the final part of work there are findings of field investigation summed up.

Key words

Lifetime Education, Parent's role, Grandparent's role, Older Adulthood, Middle Age Adulthood, Empty Nest Syndrome, Multi-generation Common Life, Burn-out Partnership.

OBSAH

ÚVOD	8
1. VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	10
1.1 Období střední dospělosti	10
1.2 Období starší dospělosti	12
1.3 Žena v období střední a pozdní dospělosti	14
2. ZMĚNA ŽIVOTNÍ ROLE ŽENY PO 45. ROKU VĚKU	17
2.1 Role matky a dospělé dcery	17
2.2 Syndrom opuštěného hnízda	20
2.3 Role prarodiče a vícegenerační soužití	23
3. SEBEREALIZACE	25
3.1 Celoživotní vzdělávání a další profesní vzdělávání	25
3.2 Rozvíjení individuálních zájmů	27
3.3 Předávání zkušeností	29
4. PARTNERSKÉ A SPOLEČENSKÉ VZTAHY	30
4.1 Obohacení partnerského soužití	30
4.2 Vyhořelé partnerství	31
4.3 Navazování nových společenských kontaktů	33
5. CHARAKTERISTIKA ÚSTECKÉHO KRAJE	35
6. CÍL DOTAZNÍKOVÉHO PRŮZKUMU	38
6.1 Hypotézy průzkumu	38
6.2 Charakteristika průzkumného vzorku	39
6.3 Metoda sběru dat	39
6.4 Zpracování údajů dotazníkového průzkumu	40
6.5 Analýza dat	41
6.6 Interpretace výsledků	49
ZÁVĚR	52
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	55
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	57
SEZNAM PŘÍLOH	58

ÚVOD

Život člověka se sestává z mnoha významných okamžiků a klíčových zlomů, které mají vliv na jeho další vývoj (ať soukromý či profesní) a ovlivňují jeho budoucnost. Mezi důležité milníky života patří návštěva školy a celé období studia až po jeho ukončení. I další aktivity v tomto období rozšiřují soubor našich znalostí a dovedností a především nás připravují na vstup do společnosti. Toto období je velice významné především pro přípravu na roli dospělého a jeho začlenění do společnosti.

Kdy je člověk dospělý posuzuje jinak právo, které stanovuje hranici dospělosti na dovršení osmnácti let a jinak posuzuje dospělého sociolog, biolog nebo psycholog. Obecně bychom ale mohli dospělost charakterizovat jako období, kdy je člověk schopen se postarat sám o sebe, své potomky, kdy se „staví na vlastní nohy“, osamostatňuje se od rodičů a postupně přebírá jejich roli.

Období osamostatňování je jedním z významných zlomů v životě stávající rodiny. Role matky a otce přestává mít funkci pečovatelskou a ochrannou, ale stává se spíše partnerskou. Rodiče jsou náhle postaveni před situaci, která se nedá naplánovat, ale musí se velice rychle řešit. Ne každá matka dokáže přijmout tuto změnu, přenést se přes skutečnost, že již není její péče o děti tak důležitá a najít si vlastní cestu pro další životní období.

V posledních letech se začíná o této problematice více hovořit i v souvislosti s aktivním přístupem žen v rámci uspořádání svého dalšího života. Téma bakalářské práce „Sociální aspekty změn v životě žen v období 45+ let věku se zaměřením na severočeský region“ s touto problematikou úzce souvisí. Především je zajímavé, jak ženy dokážou tyto změny obrátit ve svůj prospěch, zda se začnou věnovat jiným aktivitám nebo ustrnou a tiše „trpí“. V současné době se bohužel objevuje ve společnosti fenomén, kdy ženy v tomto věku jsou brány za „staré“ jak v pracovním, tak společenském procesu.

Je otázkou, zda je snaha o změnu především v oblasti sebevzdělávání a dalšího seberozvíjení na straně těchto žen.

V těchto obdobích dochází k významným zlomům v jejich životě, ať je to odchod dospělých dětí z rodiny, změna kariéry či zaměstnání, ale i změna v partnerských vztazích nebo výměna rolí se svými rodiči. Oblast severních Čech byla vybrána jak pro její specifickou z hlediska nejvyšší nezaměstnanosti v ČR, tak z hlediska dotací v rámci EU na rozvoj vzdělávání v tomto regionu.

Cílem této bakalářské práce je charakterizovat z bio-psycho-sociálního pohledu ženy v období střední a starší dospělosti. Na základě analýzy informací získaných pomocí anonymního dotazníku budou vyhodnoceny údaje, zda jsou takovéto změny v sociálním statusu ženy impulsem pro další sebevzdělávání, eventuálně ke změně profese.

Práce je rozdělena do šesti základních kapitol. První kapitola je věnována vymezení základních pojmů, tedy termínům období střední dospělosti, pozdní dospělosti, žena v období střední a pozdní dospělosti. Druhá kapitola je zaměřena na vztah ženy v tomto období k dospělým dětem, prarodičům a vícegeneračnímu soužití. Třetí kapitola je zaměřena na problematiku seberealizace, celoživotního vzdělávání, rozvíjení individuálních zájmů. Čtvrtá kapitola se bude zabývat aktivitami žen nad 45 let věku a jejich promítáním do partnerských a společenských vztahů. V páté kapitole je stručná charakteristika Ústeckého regionu. Poslední část této bakalářské práce je věnována dotazníkovému průzkumu, jeho vyhodnocení a potvrzení či vyvrácení hypotéz.

1. VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

V této části bakalářské práce jsou vysvětleny základní pojmy, kterými přibližujeme životní fáze, kterými procházejí ženy po 45 roku života. Jsou zde popsána období střední a pozdní dospělosti, psychologicko-sociologické proměny, kterými žena v tomto období prochází.

1.1 Období střední dospělosti

Období střední dospělosti není jednoznačně vymezeno. Prof. PhDr. Říčan dělí dospělost na čtyři etapy, po dekadách. Období střední dospělosti tedy u něj souhlasí s obdobím „životního poledne“, které ohraničuje věkem od 30 do 40 let a obdobím, které nazývá „druhý dech“ „Čtyřicátník ví, co chce a co může, má před sebou jasný cíl, nerozptyluje se, jde kupředu klidně, pevně a věrně.“¹ V tomto období se život stabilizuje, vrcholí sociální a osobní zralost člověka.²

V publikaci „Vybrané kapitoly z psychologie“ PhDr. Farková nazývá období mezi 30 - 45 rokem života „*Obdobím zralé dospělosti*“, kdy toto období bývá ukončeno normativní, tranzistorní krizí středního věku. Připomíná velkou individuální odlišnost, prodlužování produktivního věku a pozdější nástup profesního začlenění. Především zdůrazňuje, že osobnost člověka je neustále v úzkém vzájemném působení mezi vnitřním a vnějším prostředím.³

V obsahu pojmu co je „období střední dospělosti“ se jak Říčan, tak Farková shodují. Jedná se o období, kdy je člověk na vrcholu z hlediska získaných zkušeností a možností jejich uplatňování v rámci profesního a sociálního působení. Jedná se o období, ve kterém se vyskytuje poměrně málo změn, jedinec začíná hodnotit svůj život, cíle, kterých dosáhl, objevují se nové

¹ ŘÍČAN, *Cesta životem*, s. 316

² ŘÍČAN, *Cesta životem*

³ FARKOVÁ, *Vybrané kapitoly z psychologie*

úkoly a situace, které se dostávají do konfliktu s dosud nastaveným hodnotovým systémem. Ve středním věku ožívá problém vlastní identity, je třeba hledat nové naplnění, které by člověka uspokojilo i v období stárnutí. Dlouho se věřilo, že životní období mezi pětatřicátým a padesátým rokem života je výhradně časem vrcholného životního rozmachu. Člověk má za sebou dokončené vzdělání a profesní výcvik a získal zkušenosti, které mu umožňují dosáhnout vrcholu profesionální kariéry i osobních cílů.⁴ Teprve v šedesátých letech minulého století došlo v pohledu na tuto periodu lidského života k obratu a střední věk se definuje jako „období, kdy se růst mění ve stárnutí“.

V tomto věku si dáváme větší pozor na své zdraví, více sledujeme stav svého těla, začínáme dodržovat životosprávu, cvičit, abychom oddálili první známky stárnutí. Začíná se měnit náš vzhled, objevují se vrásky, šedivější vlasy, tělo ztrácí na pevnosti a pružnosti. Také se poprvé objevuje strach ze smrti, najednou musíme řešit úmrtí v okruhu své rodiny, svých spolužáků, vrstevníků a přátel. Hlavním úkolem tohoto období je dosažení a udržení uspokojivé profesní pozice a stabilizace rodiny. V tomto věku se zúročí úsilí vynaložené na profesní vzdělání a na vztahy s lidmi v rámci zúročení získaných zkušeností a dovedností. Život se stabilizuje, vrcholí sociální a osobní zralost.⁵

Mění se pohled na svět, na mladou generaci, máme pocit, že nejdeme s dobou. Obecně se tento stav nazývá „generační propast“. Zvláště s rozvojem technických poznatků, počítačů a mobilních technologií dochází k pocitu ohrožení mladou generací. Pro mladé je znalost těchto dovedností samozřejmá a jejich nástup do pracovního procesu je dravější a suverénnější. Mladí lidé ovládají způsoby práce s moderními technologiemi, ale současně se tyto znalosti stávají důležité i pro profesní život starších generací. Bariérou u této skupiny zaměstnanců je strach z těchto technologií. Počítače se jim zdají příliš složité a vzdálené. Většina si sice osvojí znalosti na uživatelské úrovni, ale stává se více závislá na pomoci odborníků. Ne každý se dokáže přizpůsobit

⁴ ŘÍČAN, *Cesta životem*

⁵ ŘÍČAN, *Cesta životem*

rychlému tempu rozvoje a pocity ztracenosti a vlastní neschopnosti se prohlubují.⁶

Člověk ve středním věku se více zabývá svými problémy, je uzavřenější, hodnotí zpětně svá životní rozhodnutí, vztah s rodiči, přáteli, profesní selhání, úspěchy. Na jedné straně dochází v tomto období k jakémusi zklidnění, vyjasnění si určitých životních hodnot a postojů, na druhé straně nastupuje období zmatku a nejistota týkající se budoucnosti bez perspektivy. V období středního věku se hodnoty, cíle a někdy i způsob života, které byly dosud samozřejmé, ocitají v centru pochybností, neboť se zdá, že již přestávají vyjadřovat aktuální životní situaci. Před jedincem se otevírají nové úkoly a životní témata, z nichž některá jsou ve zřetelném konfliktu s dosavadními hodnotami a cíli.

1.2 Období starší dospělosti

Období starší dospělosti je poslední fází dospělosti, kterou prožíváme. Po ní následuje období stáří. Odborníci se rozcházejí při vymezení a pojmenování tohoto období. Rozmezí dolní a horní hranice se pohybuje mezi 45. a 65. rokem života. Vágnerová jej nazývá „Období starší dospělosti“ a směřuje jej mezi 50 - 60 let.⁷ Říčan nazývá vývoj od 50 do 60 let jako čtvrtou etapu dospělosti a jmenuje ji „Jaké je to po padesátce?“⁸ Farková jako „Etapu pozdní dospělosti“ směřuje mezi období 45. - 60. roku života.⁹

V tomto období si začínáme uvědomovat postupného ubývání sil a zhoršování tělesné i psychické kondice. Podle Vágnerové je „*věk 50 let považován za mezník, který s definitivní platností potvrzuje začátek stárnutí. Zvýšená únava, zhoršení některých funkcí a první viditelné změny tuto skutečnost potvrzují. Vedou ke zvýšení nejistoty a obav se selhání, stimulují*

⁶ VÁGNEROVÁ, *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*

⁷ VÁGNEROVÁ, *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*

⁸ ŘÍČAN, *Cesta životem*, s. 343

⁹ FARKOVÁ, *Vybrané kapitoly z psychologie*

korekci sebehodnocení a postoje k sobě samému. Člověk se musí začít vyrovnávat s postupným úbytkem vlastních kompetencí a naučit se správně odhadovat svoje aktuální možnosti.“¹⁰ Nejnapadnější je změna v oblasti paměti. Zhoršuje se vybavování z paměti a také bezděčné zapamatování. Mění se vztah k mladší a starší generaci.

V tomto období se opět vyrovnáváme s myšlenkami na smrt. „Kdo žije s přijatou perspektivou smrti, je svobodnější. Chápe, že více záleží na tom, jak žijeme, než jak dlouho žijeme. Nic už neodkládá na dobu, kdy bude „lepší počasí“. Ví, že právě teď je čas, aby zbavil přetvářky vztahy ke svým nejbližším, aby ze sebe vydal to nejlepší, co v něm je, aby naučil ty mladší všemu, co umí a ví, aby se narovnal a přestal kličkovat, aby se postavil za správnou věc.“¹¹

Člověk se nachází mezi generací svých dospělých dětí a svých stárnoucích rodičů. „Tato pozice bývá označována jako „sendvičová“. Je to stav, kdy se od člověka očekává, že bude schopen a ochoten zvládnout větší množství leckdy protichůdně vymezených rolí zároveň.“¹² Je také pravděpodobné, že se staneme prarodičem. Do vztahu k vnoučatům se promítají vztahy k vlastním dětem, snaha o pokračování rodinné tradice.

Do života rodiny tak vstupuje nový prvek, který může pomoci jedinci při přechodu ke stáří. Na rozdíl od výchovy vlastních dětí se prarodiče mohou odklánět od některých výchovných metod a za to je vnoučata milují a současně u nich nacházejí útočiště a zdroj pochopení a bezpečí, které je odlišné od rodinného prostředí. Spousta prarodičů si v tomto období realizuje své nesplněné touhy, na které při výchově vlastních potomků nezbyl čas. Po padesátce nastává zlatá doba babičkovství a dědečkovství. Prarodiče mají jedinečnou šanci předávat své zkušenosti vnoučatům, rozmlouvat s nimi a tím rozvíjet jejich charakter. Ve výchově vnoučat tak pokračuje dialog generací.

¹⁰ VÁGNEROVÁ, Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří, s. 229

¹¹ ŘÍČAN, Cesta životem, s. 356

¹² VÁGNEROVÁ, Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří, s. 232

1.3 Žena v období střední a pozdní dospělosti

U ženy v období střední a pozdní dospělosti dochází k uzavření jedné etapy ve vývoji ženské role. Končí období její plodnosti, její biologická a sociální proměna je výraznější než u muže. Období menopauzy bývá někdy spojené s nepříjemnými příznaky, jako je nespavost, návaly horka, pocity dušnosti, náhlé pocení, bolesti hlavy, deprese, podrážděnost. Toto období bývá v naší společnosti chápáno, jako degradace ženy z její dosavadní role. Menopauza stimuluje změnu sociálního statusu ženy a smyslu její role v životě.¹³

Dřívější padesátnice měly svou budoucnost danou – přežít čas strávený v práci, pečovat o vnoučata, být k dispozici rodině bez ohledu na své zájmy, dožít se důchodu. Péče o vzhled byla často považovaná za zbytečnost. Dnešní padesátnice jsou mnohem aktivnější, snaží se udržovat svou postavu, navazují nové kontakty, snaží se obohatit svůj život dalšími aktivitami, vzdělávají se a rozvíjejí svou profesní kariéru. A rozdíl není zdaleka jenom ve vzhledu. Pro současné ženy často padesátkou začíná další, někdy i zajímavější životní etapa.¹⁴

Některé ženy se však s novou situací obtížně smiřují a snaží se s ní vyrovnat přehnanou péčí o svůj vzhled, zvýšenou společenskou aktivitou, navazováním vztahu s mnohem mladšími partnery. Naopak některé ženy se více soustředí na děti či vnoučata, seberealizují se v pomoci a službě druhým. Nároky rodiny jsou v této době jiné a často mnohem menší než dříve. Ženy si proto hledají jiné aktivity, bývají v tomto období sebevědomější, sebejistější, roste jejich nezávislost.

V tomto období je také důležité udržovat vztahy s přáteli, být spokojená v zaměstnání a současně být oporou své rodině. Závislost těchto tří opor ukazuje psychohygienický trojúhelník.¹⁵ Pokud všechny tři opory fungují, pak i

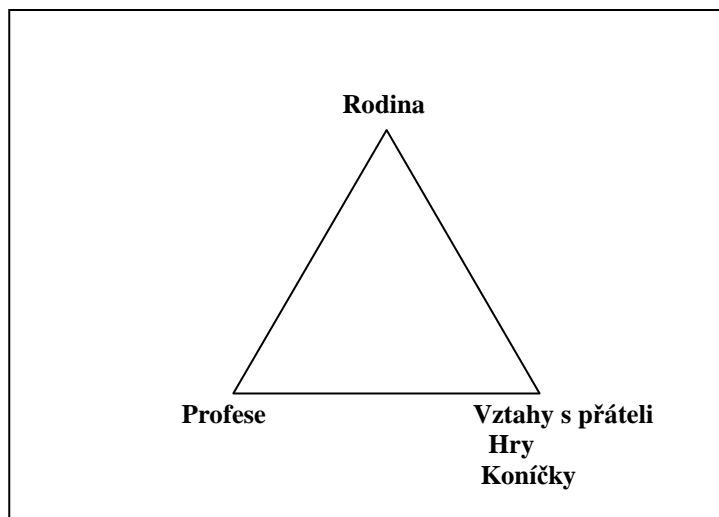
¹³ FARKOVÁ, *Dospělost a její variabilita*, s. 78

¹⁴ VÁGNEROVÁ, *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*

¹⁵ HRDLÍČKA, KURIC, BLATNÝ: *Krise středního věku a česká společnost*, s. 40

výpadek jedné z nich nevede k rozpadu celého systému, ostatní dvě opory zachrání alespoň částečně životní stabilitu.¹⁶

Obr. 1: Psychohygienický trojúhelník

Zdroj: HRDLIČKA, KURIC, BLATNÝ: *Krize středního věku a česká společnost*. Praha : Portal, 2006. s. 40

Bohužel v období okolo 50+ roku věku vzrůstá nezaměstnanost žen a jejich obtížná zařaditelnost do pracovního procesu, pokud z něj na nějaký čas vypadnou. Rozlišujeme dva typy nezaměstnanosti: dobrovolná a nedobrovolná nezaměstnanost. Dobrovolná nezaměstnanost znamená, že žena není motivována k práci, pokud jí na pokrytí životních potřeb stačí dávky od úřadu práce, jelikož by lépe placenou práci nedostala. Nedobrovolně nezaměstnaný člověk je ochoten pracovat za mzdu stejnou nebo dokonce nižší, než pobírá ve formě dávek, ale práci najít nemůže. Aktivně si sice hledají novou či lepší práci, ale na trhu je nedostatek poptávky po starších osobách.

Mnoho zaměstnavatelů dá přednost před zkušenou ženou s mnohaletou praxí mladému člověku bez praxe, těsně po škole. Vedou je k tomu důvody nejen finanční, zaměstnancům bez praxe mohou dát mnohem menší mzdu, ale i předsudky ohledně pracovní výkonnosti a flexibility starších zaměstnanců. Dalším důvodem jsou fyzické a psychické předpoklady - představa, že žena ve věku 50+ trpí častěji zdravotními potížemi a není již ochotná se učit nové věci.

¹⁶ HRDLIČKA, KURIC, BLATNÝ: *Krize středního věku a česká společnost*

Přítom spousta žen se aktivně věnuje sportu, rozšiřuje si své vzdělání pomocí různých kurzů, seminářů či jiných způsobů studia.

Ženy jsou všeobecně na pracovním trhu vnímány jako staré dříve než muži. Tento fakt se odráží i na jejich kariéře. Každá žena prožívá svůj střední věk specificky. Existuje mnoho variant jak toto období naplnit a prožít v návaznosti na sociální prostředí, ve kterém se žena nachází. A to zahrnuje dvě domény, jsou to požadavky společnosti a rodiny. Velice pěkně popsala situaci ženy ve středním věku rakouská novinářka Susanna Kubelka ve své knize „Konečně přes čtyřicet“, ve které se zabývá zbytečným strachem ze stárí u žen středního věku. Ukazuje silné stránky a přednosti zralé ženy a na mnoha příkladech z historie i ze současnosti ukazuje ženám cestu k novému sebevědomí.¹⁷

¹⁷ KUBELKA, *Konečně přes čtyřicet: zralé ženě patří svět*

2. ZMĚNA ŽIVOTNÍ ROLE ŽENY PO 45. ROKU VĚKU

V této kapitole jsou popsány některé zlomové okamžiky, kterými žena v období po 45. roku života může procházet. Jsou popsány především ve vztahové rovině matka - dcera, odchod dětí z domova a jejich osamostatňování a rolí prarodiče.

2.1 Role matky a dospělé dcery

Jednou z nejdůležitějších rolí ženy je být matkou. V období středního věku je rodičovská role stále její důležitou součástí života. Posunuje se však její význam a obsah. Hlavním důvodem je dospívání dětí, jejich postupné osamostatňování, rozvoj jejich partnerských vztahů, snaha se prosadit profesně.

V tomto období se často plány potomků rozcházejí s představami rodičů o jejich budoucnosti. Doba, kdy rodiče na základě svých zkušeností vedli děti životem končí, rodičovská ochrana přestává být žádoucí. Rodič by měl v tomto období dokázat umožnit dětem se osamostatnit a dokázat nastolit s nimi rovnocenný, partnerský vztah. Toto období je velkou zatěžkávací zkouškou pro obě strany a především rodiče z hlediska své životní zkušenosti by měli hrát hlavní roli v normalizaci vztahů. Nastává období, které nazýváme „syndrom opuštěného hnízda“ (tímto tématem se práce zabývá v samostatné kapitole 2.2).¹⁸

Pro matku dospělých dětí nastává období, kdy již není vyžadována soustavná péče o jejich životní potřeby, kdy se matka může začít více věnovat svým aktivitám. U žen se v průběhu života mění vnímání rodiny a práce. Zatímco na počátku 40. roku života bývá ještě na předním místě mateřství a

¹⁸ HRDLIČKA, KURIC, BLATNÝ: *Krise středního věku a česká společnost*

péče o rodinu, v období středního věku se tento zájem přenáší na práci, pro většinu žen se toto období stává důležité pro naplnění kariéry. Život ženy se stává mnohem pestřejší, její ekonomická aktivita je na vrcholu, žena má šanci se odpoutat od péče o rodinu a zaměřit se na své potřeby. Zájem o rodinu již není prvotní, děti dorůstají, hledají si svoji identitu, partner bývá v aktivním věku a v podstatě nezávislý, takže potřeba systematické péče odpadá.¹⁹

K velkému posunu dochází ve vztahu mezi matkou a dospělou dcerou. Psychologové jej považují za mnohem problematičtější, než se všeobecně prezentuje. Vztah matky a dcery velmi významně ovlivňuje životy obou žen. Od tohoto vztahu se může odvíjet zdraví, sebevědomí, ale i přátelské či partnerské vztahy obou žen.

Dcery a matky jsou podobného emocionálního založení a mají často stejný názor na rodinu, rodičovství, výchovu potomků a vztahy v rodině. Díky této podobnosti mezi nimi vzniká na jedné straně silné pouto, ale na straně druhé i časté konflikty a střety zájmů. Matky mají pocit, že dcery jsou nevděčné a sobecké, dcery zase žijí s pocitem, že nikdy nic neudělají správně. Vztah mezi matkou a dcerou se v průběhu let postupně vyvíjí.

Matka by měla posilovat v dceři nezávislost, ale pokud ji vede k nezávislosti příliš, pak lze očekávat, že dcera bude v dospělosti trpět návaly úzkosti. Naopak, pokud vede k nezávislosti nedostatečně, dcera se neosamostatní, bude stále závislá na mateřské péči a to i v dospělosti. V určitém věku by se měla dcera dokázat odpoutat od rodiny a začít si budovat vlastní život. Čím později tato situace nastane, tím hůř pro obě strany. Příliš dlouhé spolužití vyvolává problémy a konflikty. Matka dceru dovedla šťastně do dospělosti a její role v tomto směru končí.²⁰

¹⁹ FARKOVÁ, *Dospělost a její variabilita*

²⁰ VÁGNEROVÁ, *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*

Mezi nejnáročnější období vztahu mezi matkou a dcerou patří období dospívání. Matky přestávají být pro své dcery vzor a často se stávají předmětem jejich kritiky. Dcery se stávají ženami a obvykle bojkotují vše, co matka říká nebo dělá. Komunikace mezi oběma je podrážděná a napjatá. Naštěstí ve většině případů toto období brzy přejde a vztahy mezi matkou a dcerou se urovnají. Je na matce, aby dceru co nejdříve přijala jako dospělou a přiznala jí její díl volnosti a zodpovědnosti.

Vztahy mezi oběma se později stabilizují, což je velmi důležité pro budoucnost nejen jejich, ale i jejich rodin, partnerů a vnoučat. Mladá žena si uvědomuje, že bez dobrého vztahu s matkou nikdy nebude mít ten pocit zázemí a podpory, jaký jí může dát právě jen ona. Dcera by si měla uvědomit, že je celkem marné chtít matku změnit. Obě by se měly snažit nalézt kompromis při řešení konfliktu, neboť většinou chyba bývá na obou stranách.

Jestliže však matka dceru nepřijme jako dospělou bytost a upře jí její právo na svobodné rozhodování, mohl by být jejich vztah narušen po celý život. Budou stále mezi nimi vznikat konflikty, které ani jedna strana nebude chtít řešit, jejich vzájemné hádky nakonec mohou vést k tomu, že spolu mohou přestat komunikovat.

Pokud dospějí obě k tomu, že si navzájem přiznají svou samostatnost, suverenitu a právo být sama sebou, je to nejlepší řešení pro jejich budoucí vztah. Při zachování zdravého rozumu si k sobě najdou cestu v mnohem kvalitnějším a dospělejším vztahu. Vyžaduje to však od obou dostatek trpělivosti, tolerance a dodržování jistých pravidel, která by se nikdy neměla překračovat.²¹

²¹ VÁGNEROVÁ, *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*

způsobenou změnou systému rodiny. Tento problém je poprvé popisován v 60. letech minulého století, kdy dochází k přelomu ve vývoji rodiny. Do té doby se neobjevoval, jelikož rodiny byly převážně tradičního typu a žilo spolu více generací v jedné domácnosti. S nástupem dospělé poválečné generace se změnil radikálně přístup k rodinnému soužití a mladí lidé začali preferovat oddělené bydlení od rodičů (tzv. nukleární typ rodiny). S tím samozřejmě souvisí i odchod ze stávající rodiny, který jejím zbylým členům může přinést mnoho problémů.

Současní mladí lidé odcházejí z rodiny později, než jejich rodiče. Posun jejich odchodu z rodiny souvisí s prodlužováním studia, pozdějším nástupem do pracovního procesu a tím i pozdější ekonomickou nezávislostí dětí. Posunuje se doba uzavírání partnerských svazků, hodně párů žije bez sezdání a také se posunuje doba zakládání rodiny. Obecně platí, že mladí lidé v Česku stejně jako obyvatelé bývalého východního bloku, se od rodičů stěhují později než mladí lidé v západní Evropě.²³

Žena, která kvůli péči o rodinu neměla čas věnovat pozornost ničemu jinému, má více volného času, může si najednou připadat nedocenená, chce dohnat všechno to, co dříve nestíhala, hledá více aktivity mimo domov, zabývá se více sama sebou. Péče o domácnost již není její prioritou. Projevují se u ní pocity úzkosti, osamělosti, strachu z úplné ztráty svých potomků. Přepadají jí pocity nejistoty z prázdného bytu. Péče o děti znamenala pro matku potvrzení jejího významu, přišla o nadřazenou roli rodiče. Domnívá se, že už nemá na dítě žádný vliv a že bez její pomoci a rad dítě neuspěje. Bohužel, osobní zkušenosti nelze předávat a každý si musí svou životní zkušenost prožít sám. Více se tato situace týká žen, které upřednostňovaly zájmy dětí před svými. Ty matky, které se již dříve věnovaly vlastním zájmům, se s odchodem dětí z domova smiřují lépe. Některé dokonce tuto situaci uvítají, podstatně se jim uleví od domácích prací, mají na sebe více času a setkání se svými dětmi si

²³ HOLLÁ, Kateřina. *Co pomáhá, když odcházejí děti z domova*, <http://www.zijemenaplno.cz>, [cit.2012-01-02]

dokážou následně užívat. Vždy záleží na každém jedinci, jak se s odchodem dětí vyrovná.²⁴

„Syndrom opuštěného hnízda“ se ovšem netýká jen rodičů, je to problém, který ovlivňuje celou rodinu. Také nemusí souviset přímo s okamžikem, kdy dospělí potomci odejdou z rodiny, někdy stačí, aby se děti dostaly do věku, kdy je přítomnost rodičů obtěžuje. Každé dítě se však snaží postavit se na vlastní nohy, žít se svým partnerem a podle svých představ. To, že se rozhodne odejít z domu, ještě neznamená, že by přestalo mít své rodiče rádo. Ale odcházení slouží k tomu, aby se lidé zase setkávali.

Když děti odejdou z domu, musí si zbytek rodiny najít v této situaci něco pozitivního. Například, že byt se dá uzpůsobit pro pohodlný život plný koníčků a jiných aktivit, není již potřeba tolik uklízet, vařit, zbývá více peněz na pokrytí vlastních potřeb a zájmů.

Právě teď nastává ta správná doba pro aktivní využívání volného času se svým partnerem. Věnovat se kultuře, cestovat anebo si užívat volný čas s vnoučaty. Také zbývá více času na přátele.

Jednou děti z domova odejít musí, aby se naučily žít samostatně a zodpovědně. K tomu jsme je přeci vychovávali, tak jim dejme možnost, aby si všechno, co se naučily, konečně vyzkoušely v životě. Čím dříve se s touto situací vyrovnáme, tím dříve se vztahy mezi námi a dětmi stabilizují a děti se budou rády za námi vracet. Také v nich získáme mnohem větší oporu, kterou už můžeme velice brzy potřebovat.²⁵

²⁴ FARKOVÁ, *Dospělost a její variabilita*

²⁵ VÁGNEROVÁ, *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*

2.3 Role prarodiče a vícegenerační soužití

Období středního věku bývá i nástupem role prarodiče. S tím je i spjata představa vlastního stáří, která nás dokáže zaskočit, a pokud přijde moc brzy, těžko se s ní smiřujeme. Ve většině případů se však jedná o radostnou událost, která zpříjemňuje období stáří. V dnešní době je role prarodiče složitější proto, že většina babiček a dědečků stále pracuje, a to leckdy v náročných profesích. Je těžké skloubit zaměstnání s vlastními aktivitami, rozvíjením svých odborných znalostí a vnoučaty. Na druhou stranu, pokud pak věnují volný čas vnoučatům, jsou schopni si jej pořádně užít. Není dobře, jestliže se rodiče dětí snaží své povinnosti přesunout na prarodiče, protože si sami nedokážou s výchovou potomků poradit nebo nedokážou přizpůsobit svůj soukromý život dětem. Ještě větší pohromou je, pokud prarodiče usoudí, že jejich děti jsou jako vychovatelé neschopní a snaží se jejich roli zaujmout sami.²⁶

Role prarodičů by měla být pojistkou, která vyvažuje a doplňuje rodičovskou výchovu. Prarodiče jsou klidnější, mají více času a dětem se ochotněji věnují v jejich aktivitách. Tím, že s vnoučaty často realizují své nesplněné sny (zvláště u dědečků to bývá zřejmé), užívají si s nimi, podporují rozvoj jiných vlastností a dovedností než rodiče, poskytují dítěti jinou sociální zkušenost, která vyplývá z jejich příslušnosti k jiné generaci než jejich rodiče. Zlatá éra babičkovství a dědečkovství začíná právě po padesátce. Prarodiče ve svých vnoučatech sledují pokračování rodu a rodinných tradic. Vztahy k dětem se znovu ožívují přes vnoučata. V neposlední řadě jedním z důležitých úkolů prarodičů je předávání rodinných a kulturních tradic. *„Zpravidla prarodiče bývají ke svým vnoučatům málo přísní a nároční. Oni jsou však navzájem určeni především k potěše a radosti. K roli prarodičů patří být tak trochu s vnoučaty spiklenci ne proti rodičům, ale proti nepříjemnostem, záludnostem i strádáním přítomného i budoucího života“.*²⁷

²⁶ FARKOVÁ, *Dospělost a její variabilita*

²⁷ FARKOVÁ, *Dospělost a její variabilita*, s.78

Před první světovou válkou bylo běžné soužití více generací. Předávání zkušeností a rodinných tradic probíhalo plynule. V rodině se prolínala období narození se smrtí. Vždy to byla velká rodina, která držela spolu a dokázala se přes krizová údobí přenést. Po druhé světové válce nastal velký posun ve vývoji rodiny. Mladí lidé se od rodičů separují, žijí svůj vlastní život a vztahy v rodině se vyvíjejí odlišně, než bylo dosud zvykem. Na rodiče a prarodiče už nezbyvá tolik času, pro vnoučata je kontakt s babičkou a prababičkou vzácnější. Ztrácí se rodinná pospolitost, vedle sebe žijí tři odlišné domácnosti. Je na všech účastnících tohoto procesu, aby vyvinuli úsilí k zintenzivnění kontaktu.²⁸

Dnešní prarodiče si chtějí sami určovat čas, který budou trávit se svými dětmi a vnoučaty a nechtějí být využíváni „pouze“ jako levná chůva. Jednou z příčin rozpadu generačního soužití je také to, že staří lidé nejsou již finančně závislí na svých dětech, žijí svůj život a mohou využívat i různých sociálních služeb. Jsou v mnohem větším kontaktu se svými vrstevníky a netrpí pocitem samoty. Bydlení více generací sebou přináší nejen radosti, ale i spoustu problémů. Je sice jednodušší rozdělit si domácí povinnosti, na druhou stranu je po všech členech rodiny vyžadována mnohem větší míra tolerance, než když žijí odděleně. V podstatě není kam utéct a může nastat tzv. ponorková nemoc.

Přesto ve vícegeneračním soužití převládá více kladů - začíná to pomocí při narození vnoučete a následná pomoc mladé mamince, také pozdější vodění dětí do školky a školy a pohlídání v době nemoci přijde mladé rodině vhod. V současné době nemají maminky s malými dětmi na trhu práce lehkou situaci a toto je pro ně alespoň částečné řešení nejedné obtížné situace. Nemusí se zbytečně stresovat, pokud se potřebují zdržet v práci nebo odkládat plnění svých pracovních povinností. Přítomnost prarodičů usnadní chod celé domácnosti. Nesmíme zapomínat ani na to, že děti se spolužitím s prarodiči učí vztahu ke starším lidem, toleranci, pochopení a úctě ke stáří.²⁹

²⁸ VÁGNEROVÁ, *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*

²⁹ HAVLÍK, KOŤA: *Sociologie výchovy a školy*

3. SEBEREALIZACE

Tato kapitola je věnována rozvíjení a vzdělávání žen především v oblasti pracovních schopností a dovedností a jejich uplatňování v profesním a soukromém životě. Zabývá se i možnými důvody zvýšené nezaměstnanosti žen v tomto věku.

3.1 Celoživotní vzdělávání a další profesní vzdělávání

Dnešní doba je podřízena rychlému technickému rozvoji. S tím souvisí nutnost se neustále přizpůsobovat novým technickým postupům, technologiím a systémům práce. Ukončení studia nás sice vybaví do praxe základními znalostmi z oboru, ale je pak jenom na nás, jak se budeme rozvíjet dál. Jedná se o začátek etapy celoživotního vzdělávání, tzv. dalšího profesního vzdělávání.³⁰

Požadavky na zaměstnance se neustále zvyšují a ten, kdo chce být úspěšný, se musí umět tomuto trendu přizpůsobit. Jedním z požadavků je profesní mobilita a flexibilita zaměstnance, tzn. schopnost měnit pracovní pozici, svou kvalifikaci, rozšiřovat si vědomosti. Je tedy nutné se neustále vzdělávat.³¹

Proces sebevzdělávání by měl být v zájmu každého jednotlivce a je jedno, zda jde o proces samostatného sebevzdělávání formou četby odborné literatury a prací s informacemi, nebo účastí na různých odborných kurzech školení, či dokonce studiím na některé odborné škole. Do popředí se v současné době dostává studium formou distančního vzdělávání, tj. vzdělávání "na dálku", kdy student obdrží podklady ke studiu, komunikuje s tutorem prostřednictvím elektronické pošty nebo při konzultacích. Studium probíhá samostatně, úloha internetu při tomto typu studia je stále patrnější. Mohli bychom se ještě zmínit o e-learningovém a on-line studiu, kde veškerá komunikace probíhá pouze po

³⁰ VÁGNEROVÁ, *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*

³¹ BARTÁK, *Jak vzdělávat dospělé*

mobilních sítích, vytvářejí se internetové třídy a studium probíhá pouze na úrovni elektronického kontaktu, videokonferencí a internetových testů.

Vzdělávání a získávání nových znalostí a zkušeností pomáhá při zařazování na trh práce. Spousta starších lidí se hůře přizpůsobuje rychlým změnám a novým pracovním postupům, se kterými dříve nepřišli do styku a nyní díky novým technologiím a moderním postupům jsou na ně kladeny zvýšené požadavky. Ne všichni se s touto situací dokážou vyrovnat. Proto zaměstnavatelé raději zaměstnávají mladší kvalifikované zaměstnance, třebaže nemají takovou odbornou praxi, ale ovládají nové technologické postupy. Těm starším by přitom stačilo překonat bariéry, absolvovat odpovídající kurz a tím zlepšit svoji kvalifikaci.³²

Bohužel u nás chybí širší podpora a propagace dalšího vzdělávání. Vzdělávání a rozšiřování kvalifikace většinou probíhá v organizacích, které směřují rozšiřování kvalifikace svých zaměstnanců pro praxi ve svém podniku. Absolvovat kurzy za své a ve svém volném čase často bývá pro mnoho lidí obtížné, ať z důvodu finančních nebo časových. Pokud není člověk dostatečně motivován, většinou takový kurz nevyhledá.

Jednou z velkých motivací k absolvování kurzu je obtížné uplatnění starších ročníků na trhu práce. Ohroženou skupinou se stávají ženy ve věku nad 50 let.

Nejčastější důvody nezaměstnanosti žen nad 50 let jsou:

- **Zdravotní znevýhodnění** - předpokládá se, že starší lidé budou více marodit a nebudou podávat takový výkon, jako jejich mladší kolegové.
- **Vzhled** - fyzický vzhled je v západní kultuře největší devizou. Nejen v zaměstnání, ale ve všech oblastech života. Krása je

³² FARKOVÁ, *Dospělost a její variabilita*

automaticky spojena s mládím a proto mají ženy strach z její ztráty. Naproti tomu v Japonsku je ke stáří chována úcta a ve vráskách se odráží moudrost lidí. S tímto přístupem se v naší společnosti nesetkáme. S tím souvisí i „vymazání“ starších žen z médií.³³ Kdo chce dnes uspět na trhu práce, musí i dobře vypadat a být v dobré fyzické a zdravotní kondici. Unavený výraz ve tváři, nepadnoucí šaty, či dokonce nedostatečná hygiena k nové práci moc nepomohou.

- **Psychické znevýhodnění** - s věkem klesá schopnost učit se a zapamatovat si nové informace. Souvisí to samozřejmě s naším vývojem, ale nebrání to tomu, aby se ženy vzdělávaly a nerezignovaly na další rozvoj. Spousta žen se učí jazyky, vzdělává se v oblasti své profese. Navíc na základě zkušeností si nové poznatky lépe spojují se starými a dokážou hledat logické souvislosti.³⁴

Pokud dojde k situaci, kdy se žena ocitne bez práce, měla by být připravena nabídnout nově nabyté vědomosti jak novému zaměstnavateli, tak při registraci na úřadu práce. Větší flexibilita jí pomůže snadněji najít nové zaměstnání.³⁵

3.2 Rozvíjení individuálních zájmů

Vedle pracovních aktivit je třeba se věnovat i rozvíjení volnočasových aktivit. Volný čas je doba, kterou si člověk organizuje pouze na základě svých zájmů. Je to část mimopracovního času, která zbude po zabezpečení individuálních, rodinných, existenčních a biologických potřeb. Tuto činnost vykonáváme s pocitem uspokojení, přináší spoustu nových podnětů a zážitků,

³³ HAŠKOVÁ, Hana. *Postavení žen na trhu práce v ČR a EU*, <http://www.feminismus.cz>, [cit.2012-01-02]

³⁴ ŘÍČAN, *Cesta životem*

³⁵ FARKOVÁ, *Dospělost a její variabilita*

kompenzuje nám zátěž psychickou a fyzickou, kterou vydáváme v ostatních činnostech.

Náplň volného času se liší podle věkových skupin. To, čím se zabýváme ve volném čase, souvisí především na úrovni mentální, psychické a sociální. Odlišná je struktura aktivit u dítěte, jeho rodiče a starého člověka. Některé aktivity odpovídají pouze tomu věku, ve kterém jsou vykonávány a pro jiné věkové období se nehodí. Některé aktivity závisí na psychické kondici a věkové rozdíly se mohou stírat, pro některé aktivity je nezbytná určitá zkušenost a znalosti. V různých fázích života možnosti pro různé aktivity vznikají a zanikají. Naše volnočasové aktivity také úzce souvisí s prostředím, ve kterém se pohybujeme, ať je to u dětí škola, u dospělých zaměstnání, přátelé, ekonomická situace, zdravotní stav nebo momentální příležitost.

Žena v období středního věku navíc přestává naplno plnit mateřskou roli a více času může věnovat svým aktivitám. O dalším sebevzdělávání u žen bylo zmiňováno v kapitole 3.1. Nyní se zaměříme na volnočasové aktivity.

Postavení ženy v rodině se začalo měnit až koncem 19. století, do té doby byla veškerá činnost všech členů rodiny podřízena společným zájmům. Rodina představovala celek, jejímž hlavním posláním byla výchova dětí, vytváření a předávání majetku z generace na generaci. Na individuální zájmy nebyl brán ohled. Tradiční uspořádání rolí v rodině tuto možnost ani nenabízelo, striktní rozdělení na mužské a ženské role bylo pevně dáno a žena neměla ani možnost ovlivňovat společnou činnost rodiny. Její zájmy se podřizovaly zájmům ostatních.³⁶

S nástupem moderní rodiny se začaly projevovat zájmy individuální, zpočátku se ale převážně týkaly pouze mužů, zatímco žena stále zůstávala ve své roli. Až ve druhé fázi moderní rodiny, tj. zhruba v období 60tých let 20. století se daří ženám prosazovat své vlastní zájmy a přání, která nemusí být

³⁶ FARKOVÁ, *Dospělost a její variabilita*

vždy v souladu se zájmy rodiny. Důsledkem bývají krizové situace v rodině, kdy jsou ženy obviňovány z nedostatečné péče o děti, prosazování svých zájmů na úkor rodiny, nárůstu rozvodů. Postupem času se ale ukázalo, že žena, která má větší možnost se sama realizovat, je pro rodinu a děti mnohem větším přínosem, než ta, která se jí „pouze“ obětuje. I když se postavení ženy v rodině hodně změnilo, přesto stěžejní část domácích prací spočívá na ní. Proto má také žena mnohem méně volného času, než muž. Díky tomu se ale ženy naučily se svým časem lépe hospodařit než muži, dovedou si lépe organizovat jak část pracovní, tak relaxační.³⁷

3.3 Předávání zkušeností

Ve středním věku má již člověk dostatek znalostí a profesních zkušeností, aby je mohl předávat dalším generacím. Je to přirozený vývoj, kterým se předávají zkušenosti získané generacemi již po staletí. Ale je to také situace, se kterou se nechtějí někteří smířit. Bojí se, že pokud se podělí o své vědomosti, budou ohroženi ve svém postavení. Pravda je, že současná nastupující generace je dravější, bezohlednější a co se týká profesních postupů, nebere moc ohledy na své starší kolegy. Ale to je situace, se kterou musíme počítat. Na druhou stranu osobní dlouholetou zkušenost a praxi nelze tak jednoduše ignorovat, takže je pouze na těch starších, jak si svou pozici v zaměstnání obhájí.³⁸

Někdy bývá velký tlak na stárnoucí vedoucí, manažery a odborníky, aby své místo postoupili těm mladším. Je těžké si přiznat, že nastává výměna rolí, ale i příležitost, jak si vychovat své následovníky, kteří by s námi chtěli i nadále spolupracovat. Těžko se ustupuje z pozice, kterou jsme budovali tolik let a pomáhat někomu jinému do nového profesního života.³⁹

³⁷ HAVLÍK, KOŤA, *Sociologie výchovy a školy*

³⁸ VÁGNEROVÁ, *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*

³⁹ HRDLIČKA, KURIC, BLATNÝ: *Krise středního věku a česká společnost*

4. PARTNERSKÉ A SPOLEČENSKÉ VZTAHY

V této části bakalářské práce jsou popsány změny v partnerských a rodičovských vztazích, které v tomto období nastávají.

4.1 Obohacení partnerského soužití

Pro partnerský vztah v období středního věku bývá typický stereotyp, zevšednění a rezignace. Žena středního věku se pomalu zbavuje role mateřské a rodičovské, začíná se více zajímat o svůj soukromý život, naplnění volného času, realizace svých plánů. Je čistě na ní, jakým směrem se její aktivity budou ubírat. Tato změna přináší s sebou nejen pocit jejího naplnění, ale bohužel i situace, se kterými nepočítala. Sice se stále snaží udržovat domácnost v přijatelném chodu, ale už jí moc netrápí nevyžehlené prádlo či teplá večeře. Snaží se ušetřený čas vymezený těmito činnostem strávit jinak. To se však nemusí líbit jejímu partnerovi. Byl zvyklý na zjeté stereotypy, on měl své zájmy a žena byla doma, když potřeboval. Tato jistota je narušena.⁴⁰

Muži se všeobecně neradi zbavují svého postavení vůdce daného jim již historickým vývojem, nyní se mají vzdávat dalších zažitých výhod a mají pocit, že přicházejí o něco, co jim po právu jako otce a živitele náleželo. Tento konflikt se projeví v partnerských vztazích, které dosud jely v zjetých kolejích. Partnerský vztah ale není jenom o vztahu muže a ženy a jejich rozdělených rolích, ale také o komunikaci, toleranci a volnosti toho druhého. Od žen se očekává, že se partnerovi přizpůsobí a pro klid v rodině se vzdají svých zájmů. Zatímco mužská role se moc nezměnila, ženy prožívají skutečný zlom ve vnímání svého postavení. Nejen finanční samostatnost, ale i profesní růst a budování kariéry jim dává mnoho nových možností, jak se v životě realizovat. Dokud se ještě žena stará o děti, ve svých zájmech poněkud ustupuje, ale jakmile má možnost se od těchto povinností odpoutat, což je právě situace ženy

⁴⁰ VÁGNEROVÁ, *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*

ve středním věku, neváhá ji v mnoha případech využít a obrátí svůj zájem k jiným aktivitám. Muži se však s touto změnou hůře smiřují, byli zvyklí na určitý standard, o který teď přicházejí. Pokud se ještě k této situaci připojí „syndrom opuštěného hnízda“, dochází v partnerském vztahu ke krizovým situacím. Naštěstí je mnoho aktivit, které mohou partneři vykonávat společně, od společných procházek, přes návštěvy přátel, kulturních akcí apod. Pokud se podaří partnerům najít alespoň jednu společnou činnost, na které se shodnou, dokáže se jejich vztah obohatit o společné prožitky a následně jim pak nedělá takový problém umožnit druhému věnovat se vlastním aktivitám. Období, kdy děti odejdou z domova a rodiče jsou ještě ekonomicky činní, finančně zajištění, je ideální pro hledání a sdílení nových společných zážitků. V současné době se nabízí velké množství aktivit, které mohou lidé ve středním věku využívat, ať jsou to různá občanská sdružení, spolky, kroužky, turistické oddíly pro seniory, centra kulturní nebo vzdělávací. Je možné se zdokonalovat na internetu, chodit do knihoven, muzeí. V mnoha případech se nabízí řada aktivit za zvýhodněné vstupné, takže se stávají dostupnější i těm, kteří musí více přemýšlet o své finanční situaci. Podstatné je, aby se partneři o svých nových zážitcích dokázali bavit, dopřáli si radost z nich a snažili se je zhodnotit v dalších rodinných aktivitách, například s vnoučaty.⁴¹

4.2 Vyhořelé partnerství

Po odchodu dětí z rodiny u mnoha párů nastávají problémy v komunikaci. Partneři pociťují smutek z odchodu dětí z rodiny, vyrovnání s touto náročnou situací závisí na kvalitě partnerského vztahu. Tam, kde se aktivita rodiny točila pouze kolem dětí, může nastat situace, že si najednou partneři nemají co říci. Na povrch se dostávají problémy, které nebyly řešeny, zůstávaly v pozadí a najednou se znovu vynořují. Mnoho párů už nevidí smysl v pokračování svého vztahu, nevidí důvod, proč spolu zůstat. Mnoho párů tak neuneslo krizi, která se v tomto přechodovém období objevuje.⁴²

⁴¹ HRDLIČKA, KURIC, BLATNÝ: *Krise středního věku a česká společnost*

⁴² ŘÍČAN, *Cesta životem*

Je však mnoho párů, které se dokážou přes toto období dostat. Jestliže mezi nimi existoval kvalitní vztah, je možné zkusit začít znovu. Oba partneři se navzájem velice dobře znají, dokážou na sebe přiměřeně reagovat a vědí jakou reakci očekávat od partnera. Znají svoje slabé a silné stránky a nemají přehnané požadavky na partnera.

Zpočátku je třeba hovořit o méně závažných věcech, například o zaměstnání nebo dětech. Je dobré plánovat nenáročné společné aktivity. Závažná témata si nechat na později, nesnažit se vyřešit vše najednou. Narušený vztah je třeba pomalu a systematicky obnovovat. K tomu by měli přispět oba partneři stejným dílem.

Pro nové partnerské soužití je třeba nastavit i nová pravidla chodu domácnosti. Změnit přístup obou partnerů k domácím pracím, dohodnout se o pravidlech financování domácnosti. Dále si ujasnit pravidla ohledně kontaktu s dětmi tak, aby rodiče měli čas pro sebe.

Dále by měli zkusit najít důvod pro společné trávení času. “Ve vyhořívajícím vztahu je někdy nezbytné sladit to, co, jak, kde a s kým dělám já, co, jak, kde a s kým dělá ten druhý a co, jak, kde a s kým děláme oba dohromady“.⁴³

Někdy se ale partnerům nepodaří vztah obnovit. Pak se mohou objevovat i nepřiměřené reakce na druhého z partnerů. Začnou nás vytáčet i nepatrné maličkosti, na které reagujeme podrážděně a neadekvátně. Pak nastává období apatie, problémy, které nás dříve rozčilovaly, jsou nám jedno, nemáme zájem se jimi zabývat. Nechávací nás chladnými, lhostejnými. Nechceme už nic řešit. Život plyne kolem nás, nejsme šťastní, neumíme se z ničeho radovat, jedeme ve stále stejném stereotypu. Někdy přerušíme kontakty s okolním světem, stáhneme se do samoty. Tento stav mohou provázet psychické i tělesné potíže. V tomto okamžiku by měla nastat změna. Buď se pokusit stávající vztah

⁴³ OREL, Miroslav; FACOVÁ, Věra. *Láska vyhořela: proč už to není jako dřív*, <http://www.rodina.cz>. [cit.2012-01-02]

změnit anebo celou situaci ukončit a začít znova od začátku každý sám. Samozřejmě, že se stále budeme setkávat přes děti i vnoučata, ale naše osobní životy budou oddělené.⁴⁴

4.3 Navazování nových společenských kontaktů

V období střední a pozdní dospělosti nastává doba, kdy se opět začínají navazovat stará přátelství, zvyšuje se aktivita kontaktů s přáteli. Zejména dlouhodobé vztahy jsou nám v tomto období oporou. Nabízejí se možnosti, jak navazovat nové přátelské vztahy jak s vrstevníky, tak i s mladšími a staršími lidmi. Vrstevníky spojují podobné, věkově zájmy a přátelství, kontakt s mladými motivuje k aktivitě a neustálému přizpůsobování se novým způsobům myšlení. Starší přátelé mají přínos v předávání zkušeností a poznatků, ke kterým se postupně dopracovali.⁴⁵

Udržování přátelství je velkou podporou v krizových situacích, například při rodinných krizích, ztrátě zaměstnání, zhoršení zdravotního stavu nebo odchodu do důchodu. Výhodou kvalitního přátelského vztahu je jeho stabilita, zdroj jistoty a bezpečí. Jsou v něm získávány jiné podněty a zkušenosti než v zaměstnání nebo v rodině. Přispívá k pocitu životní pohody a jistoty v období středního věku. Přátelské vztahy jsou různé intenzity, od těch povrchnějších, které jsou založeny na jednom konkrétním společném zájmu, až po trvalé přátelství na celý život.⁴⁶

V období střední dospělosti je kladen větší důraz na výběr přátel, kdy dochází k eliminaci povrchních a málo důležitých vztahů a k investicím do vztahů dlouhodobějších, upřímnějších a kvalitnějších. Intenzita kontaktů s přáteli se během života mění. V období plné péče o rodinu není potřeba přátel

⁴⁴ VÁGNEROVÁ, *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*

⁴⁵ VÁGNEROVÁ, *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*

⁴⁶ HRDLÍČKA, KURIC, BLATNÝ: *Krize středního věku a česká společnost*

tak velká, jako v období, kdy děti odcházejí z domova a starší člověk si více uvědomuje potřebu přátelství a jeho hodnotu.⁴⁷

„Přátelské vztahy, zejména pokud jsou dlouhodobé, slouží jako zdroj opory a emoční jistoty“⁴⁸

⁴⁷ HAVLÍK, KOŤA: *Sociologie výchovy a školy*

⁴⁸ VÁGNEROVÁ, *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*

5. CHARAKTERISTIKA ÚSTECKÉHO KRAJE

Nyní se zaměříme na charakteristiku severočeského kraje. Pro bakalářskou práci byl vybrán tento region proto, že je zde vysoká míra nezaměstnanosti, přestože se jedná o kraj, kde je koncentrovaná těžba uhlí, rud, jsou zde velké chemičky a elektrárenské podniky. Dále je zde velká příhraniční spolupráce mezi Saskem a Ústeckým krajem. Také je zde velká romská populace a velký počet obyvatel slovenské národnosti. V Ústeckém kraji je nejvyšší míra nezaměstnanosti. Příčiny tohoto stavu lze vysledovat již ve struktuře průmyslu kraje v minulém režimu. V těžkém průmyslu, odvětví energetiky a paliv pracovala velká část populace, po roce 1990 došlo k výraznému snížení pracovních míst. Tito nezaměstnaní však nadále žijí v Ústeckém kraji a jsou odkázáni na sociální dávky. Druhá příčina vysoké nezaměstnanosti jsou nízké kvalifikační předpoklady pro vykonávání jiné práce. Vázanost profesní specializace na práci v dolech a těžkém průmyslu se ukázala jako velice nevýhodná pro další uplatňování těchto potencionálních zaměstnanců v jiných oborech.

V příložených grafech lze vidět míru nezaměstnanosti v jednotlivých krajích ČR. Je patrné, že v Ústeckém regionu byla k 31.3.2011 míra nezaměstnanosti nejvyšší, 14%.

Obr. 3: Základní ukazatele nezaměstnanosti podle krajů ČR k 31.3.2011

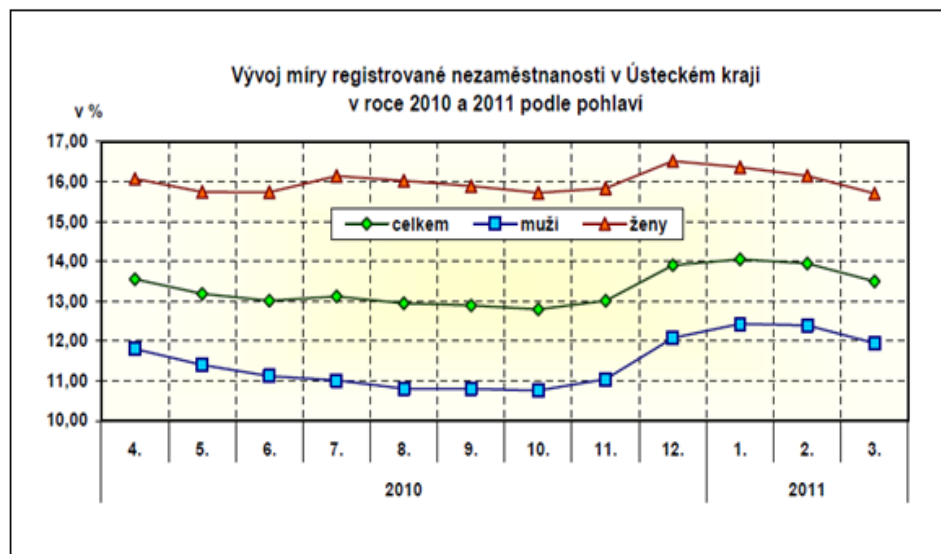
Území	Pracovní síla (klouzavý průměr)	Počet uchazečů o zaměstnání	z toho dosažitelní	Volná pracovní místa celkem	Míra nezaměstnanosti v %			Pořadí kraje podle míry nezaměst- nanosti
					celkem	muži	ženy	
Celkem ČR	5 707 364	547 762	525 500	33 931	9,21	8,58	10,05	x
v tom kraj:								
Praha	787 505	33 713	32 095	5 931	4,08	3,64	4,66	1
Středočeský	696 781	53 876	52 386	4 047	7,52	6,73	8,60	2
Jihočeský	335 531	29 197	27 757	1 908	8,27	7,83	8,86	5
Plzeňský	321 918	25 821	24 830	1 913	7,71	7,05	8,60	3
Karlovarský	172 750	19 539	18 784	1 031	10,87	10,87	10,87	11
Ústecký	434 660	60 902	58 672	2 360	13,50	11,95	15,70	14
Liberecký	237 731	25 200	24 181	1 525	10,17	8,96	11,84	7
Královéhradecký	287 713	23 721	22 807	1 777	7,93	7,56	8,42	4
Pardubický	271 414	25 977	25 181	2 594	9,28	9,02	9,63	6
Vysočina	269 848	28 273	27 454	1 073	10,17	9,74	10,76	8
Jihomoravský	628 632	66 984	64 852	2 706	10,32	9,99	10,74	10
Olomoucký	321 814	40 766	38 932	1 788	12,10	11,39	13,05	13
Zlínský	302 635	32 515	30 941	1 524	10,22	9,86	10,71	9
Moravskoslezský	638 432	81 278	76 628	3 754	12,00	11,20	13,07	12

Zdroj: ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, *Analýza regionálních rozdílů v ČR 2011*. Praha : ČSÚ, 2011

Jelikož je tato práce zaměřena na ženy po 45. roku života, je porovnáván vývoj nezaměstnanosti mezi muži i ženami v období roku 2010 a 2011 v tomto regionu. Z grafu je patrné, že hodnoty míry nezaměstnanosti u žen a mužů se přibližují a počátkem roku 2011 rozdíl klesl pod 4 procentní body. Stejně tak ve všech krajích bez rozdílu pokračovalo během prvních tří měsíců roku 2011 přibližování hodnot míry nezaměstnanosti mužů a žen.

Nezaměstnanost se nejen udržuje na relativně vysoké úrovni, ale také se postupně zhoršuje její struktura. V roce 2005 bylo již téměř 66% nezaměstnaných bez práce déle než půl roku a 51% déle než jeden rok, což představovalo druhou nejhorší pozici v ČR.

Obr. 4: Vývoj míry registrované nezaměstnanosti v Ústeckém kraji v roce 2010-2011 podle pohlaví

Zdroj: ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, *Analýza regionálních rozdílů v ČR 2011*. Praha : ČSÚ, 2011

Ústecký kraj je také významně dotován ze zdrojů EU. Významným projektem je Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost. Jedná se o program, v rámci kterého je možné čerpat finanční prostředky z Evropského sociálního fondu (ESF) na rozvoj vzdělanosti společnosti za účelem posílení konkurenceschopnosti ČR prostřednictvím modernizace systémů počátečního, terciárního a dalšího vzdělávání a jejich propojení do systému celoživotního učení.

Pro Ústecký kraj, který působí v roli Zprostředkujícího subjektu pro Prioritní osu 1, Počáteční vzdělávání a Prioritní osu 3, Oblast podpory 3.2, Podpora nabídky dalšího vzdělávání je na období 2007 - 2013 alokováno téměř 51 milionů Euro, tedy přibližně 1,5 miliardy korun.⁴⁹

⁴⁹ ÚSTECKÝ KRAJ, *Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost*, <http://www.kr-ustecky.cz/opvk.asp>, [cit.2012-01-02].

6. CÍL DOTAZNÍKOVÉHO PRŮZKUMU

Průzkum byl zaměřen na ženy prožívající období střední a pozdní dospělosti. Období, kdy u ženy dochází ke změně sociálního statusu spojeného s rodičovskou, partnerskou a profesní rolí. V období po 45. roku života probíhají zásadní změny, které významně ovlivňují další oblasti jejího života. Tento průzkum byl zaměřen na podchycení některých těchto aspektů. Především byl zaměřen na oblast trávení mimopracovní doby a jejího využívání pro vlastní volnočasové aktivity a sebevzdělání.

Cílem průzkumu bylo zjistit, zda změna sociálního statusu u žen po 45. roku života je impulsem pro změnu jejich životního stylu, ovlivní jejich profesní a osobní rozvoj. Zda motivuje ženy k jiným aktivitám než těm, které dosud vykonávaly. Především, zda se ženy samy snaží dále vzdělávat, zda je pro ně uvolnění z rodičovské role podnětem pro další odborný rozvoj. Zda se setkávají s požadavky zaměstnavatele na zvyšování kvalifikace a jakým způsobem je tato realizována.

6.1 Hypotézy průzkumu

V empirické části byly stanoveny tyto výzkumné otázky:

1. Tráví ženy volný čas podle svých představ?
2. Které překážky se objevují jako zásadní omezení pro realizaci preferovaného trávení volného času?
3. Je změna sociálního statusu impulsem pro další sebevzdělávání?
4. Využívají ženy svůj volný čas pro další vzdělávání?
5. Setkaly se ženy v tomto období se změnou přístupu zaměstnavatele a požadavkem na doplnění kvalifikace?

Z těchto otázek byly stanoveny hypotézy:

1. Ženy ve středním věku věnují svůj volný čas nadále rodině, vnoučatům.
2. Ženy ve věku nad 45 let nemají potřebu se samy dále sebevzdělávat.
3. Ženy si zvyšují kvalifikaci pouze na základě požadavku zaměstnavatele.

4. Ženy v tomto věku nemají potřebu měnit zaměstnání.
5. Evidence na úřadu práce není motivací pro absolvování rekvalifikačních kurzů.

6.2 Charakteristika průzkumného vzorku

Pro potřeby průzkumného šetření byla zvolena lokalita severočeského regionu. Tento region má nejvyšší nezaměstnanost v ČR. Jelikož ženy ve věku nad 45 let patří k rizikovým skupinám na trhu práce, bylo předmětem průzkumu, zda i jejich přístup k sebevzdělávání a zvyšování kvalifikace je tímto faktorem ovlivněn.

Vzhledem k zaměření dotazníku na konkrétní skupinu žen byla vybrána stratifikovaná skupina respondentek. Bylo rozdáno 80 dotazníků – návratnost 68, použitelných dotazníků pro průzkum bylo 66 - dva byly ze zpracování vyřazeny z důvodu nesprávného vyplnění. To činí 82,5 procenta z celkového počtu rozdaných dotazníků. Tento vzorek by měl být dostačující pro dotazníkový průzkum a potvrzení či vyvrácení hypotéz.

Pro průzkum byly osloveny respondentky z různých sociálních prostředí a místa bydliště. Dotazníky byly prostřednictvím kontaktních osob rozmístěny na městských úřadech, magistrátu města Děčín a Ústí nad Labem. Dále v kadeřnických provozovnách, vesnických obchodech. Další průzkum byl proveden vlastním šetřením a pomocí kontaktní osoby přímo v terénu.

6.3 Metoda sběru dat

Průzkum probíhal od ledna do února 2012. Jako metoda průzkum byl zvolen strukturovaný dotazník pojmenovaný „*Změna sociálního statusu ženy po 45. roku věku*“. Důvody pro volbu této průzkumné metody byly vzdálenost od zvoleného regionu, časová a finanční náročnost. Dále jednoduchá metoda vyhodnocení dat a také anonymita respondentek.

Předpokladem bylo, že na anonymní dotazník bude reagovat větší počet respondentek, než by tomu bylo v opačném případě. Jednotlivé respondentky vyplněné dotazníky odevzdávaly kontaktní osobě nebo do sběrných boxů umístěných v provozovnách. Dotazník byl zpracován v rozsahu 25 otázek. Otázky 8 a 9 jsou volné s možností vyjádřit se samostatně. Ostatní jsou uzavřené nebo s možností výběru. Některé otázky v dotazníku slouží jako doplňující informace a nejsou vyhodnoceny. Z dotazníku není zpětně možno dohledat konkrétního respondenta, tím je zaručena anonymita a nedochází k ohrožení citlivých údajů.

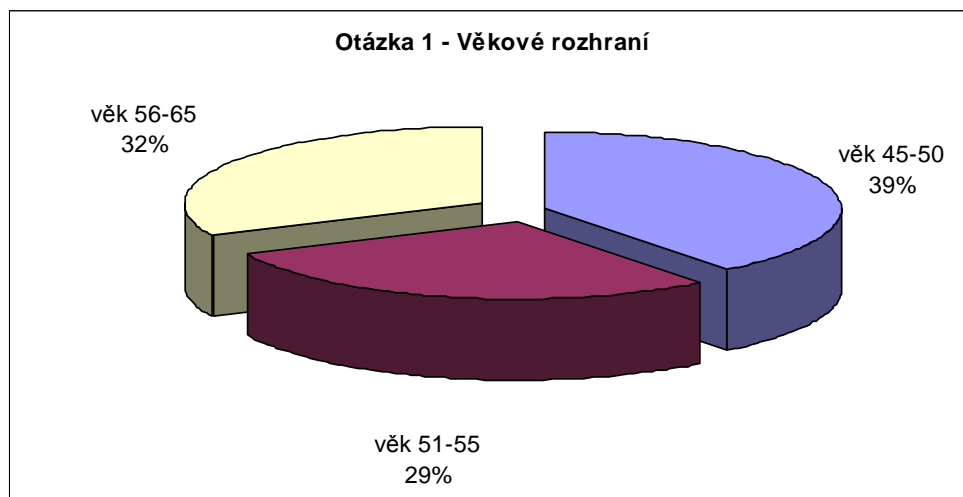
6.4 Zpracování údajů dotazníkového průzkumu

Pro zpracování dat u uzavřených otázek byla zvolena metoda pro kvantitativní výzkum. Data byla rozříděna, zpracována a zapsána do datové matice. Na základě toho byly vytvořeny výsečové grafy pro znázornění procentuálního zastoupení vybraných odpovědí. Tato šetření pak byla využita pro potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz.

Vyhodnocení průzkumu bylo provedeno z celkem 66 odevzdaných a řádně vyplněných dotazníků. Pro účely bakalářské práce jsou vyhodnoceny otázky č. 1, 2, 4, 5, 10, 11, 13, 15, 16, 18, 19, 24 a 25, které mají potvrdit či vyvrátit hypotézy, které byly v práci formulovány. Otázky č. 8, 9, 11 byly vyhodnoceny, zpracovány a slovně popsány. Otázky č. 1, 3, 6, 7, 12, 14, 17, 20, 21, 22 a 23 pro vyhodnocení hypotéz nebyly využity, měly pouze podpůrný charakter. Volné odpovědi jsou vyhodnocovány samostatně na základě údajů z jednotlivých dotazníků. Údaje byly zpracovány k jednotlivým bodům dotazníku.

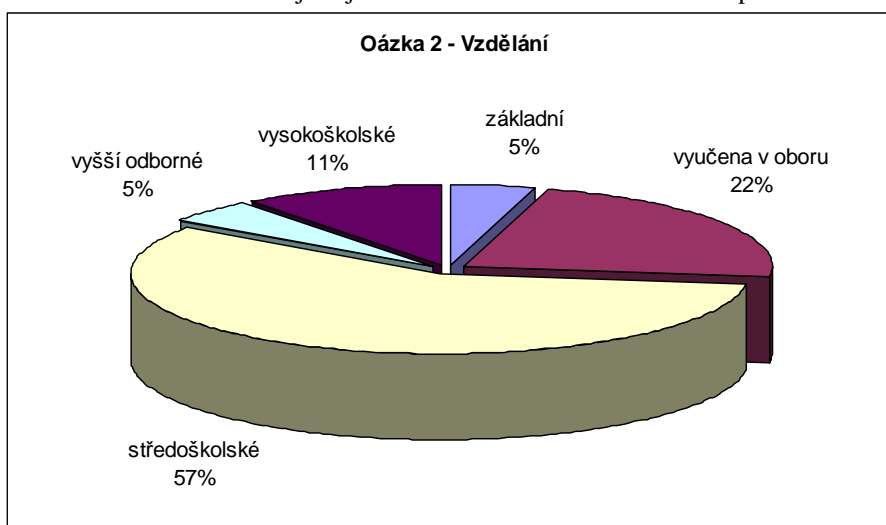
6.5 Analýza dat

Graf č. 1: Věkové rozhraní - zjištění rozložení věku dotazované skupiny žen

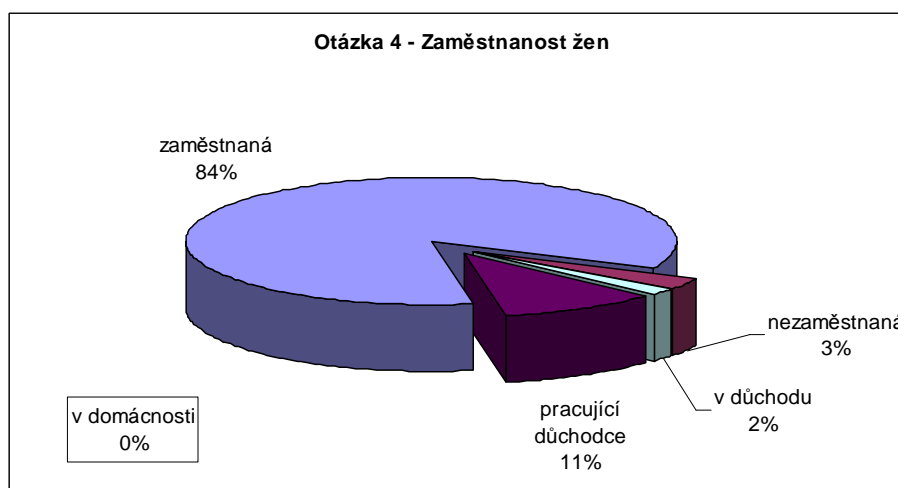
Bakalářská práce je zaměřena na ženy po 45. roku věku. Ve vyhodnocovaném souboru respondentek jsou věkové skupiny zastoupeny téměř rovnoměrně, nejčastěji odpovídaly ženy ve věkovém rozpětí 45-50 let, tj. v období střední dospělosti. Ženy v tomto věku se již setkávají se situacemi, kdy není vyžadována tak intenzivní péče o rodinu a děti, a proto se mohou více zaměřovat na své aktivity a uspokojovat své osobní potřeby, které dosud podřizovaly rodině.

Graf č. 2: Vzdělání - zjišťuje rozložení dosaženého vzdělání respondentek

Pro uplatnění na trhu práce je dosud dosažené vzdělání významným ukazatelem. Vzhledem k tomu, že v současné době stoupají nároky na zvyšování kvalifikace zaměstnanců, bylo cílem této otázky zjistit, jaký stupeň vzdělání mají respondentky ve zkoumaném souboru. Nejčastěji jsou zastoupeny ženy se středoškolským vzděláním 57%. Vysokoškolské vzdělání uvedlo 11% žen. Druhou nejpočetnější skupinou (22%) jsou ženy, které jsou vyučeny v oboru.

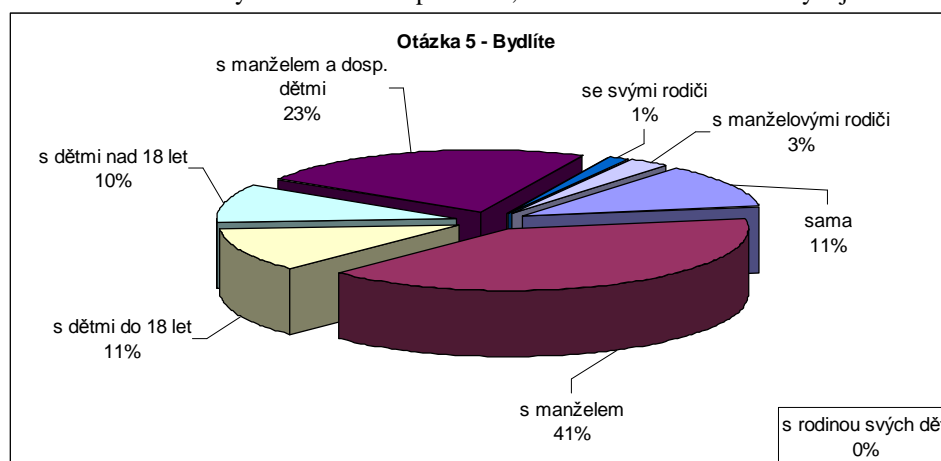
Graf č. 3: Zaměstnanost - zjištění poměru zaměstnaných žen k nezaměstnaným a ženám v důchodu

Většina dotazovaných respondentek je zaměstnaná. Poměr ve zkoumaném souboru je 84% zaměstnaných žen oproti ostatním skupinám. Toto číslo je oproti statistickým ukazatelům poněkud vyšší než by se dalo předpokládat.

Jelikož byl výzkum zaměřen na severočeský region, kde je nejvyšší míra nezaměstnanosti v ČR, jak bylo zmíněno v kapitole 5, bylo očekáváno, že počet nezaměstnaných žen bude vyšší. V tomto průzkumném souboru jsou nezaměstnané 3% žen, což je tak malý vzorek respondentek, že navazující otázky v dotazníku není možno relevantně vyhodnotit.

Graf č. 4: Bydliště - rodinné prostředí, ve kterém dotazované ženy žijí

Pro zjištění způsobu života a možnosti trávení volného času bylo třeba zjistit, v jakých rodinných poměrech respondentky žijí. Z grafu je patrné, že 41% respondentek již žije pouze s manželem. Z toho lze vyvozovat, že by péče o rodinu neměla být natolik intenzivní, aby jim nezbyval čas na volnočasové aktivity. Tento údaj je následně porovnáván s dalšími odpověďmi dotazníkového průzkumu, především s otázkou č. 11 a č. 11a.

Otázka č. 7: Kolik hodin týdně trávíte v zaměstnání?

Dotazované zaměstnané ženy tráví v zaměstnání v průměru 39,6 hodiny. Tato otázka byla zařazena do dotazníkového průzkumu především pro zjištění doby strávené v zaměstnání oproti mimopracovní době. Tento údaj ukazuje, že by ženy měly mít poměrně dost času se po práci věnovat jiným aktivitám. Tato otázka byla zvolena jako podpůrná k otázce č. 10

Graf č. 5: Důvody, proč se nemohou ženy věnovat preferovaným volnočasovým aktivitám

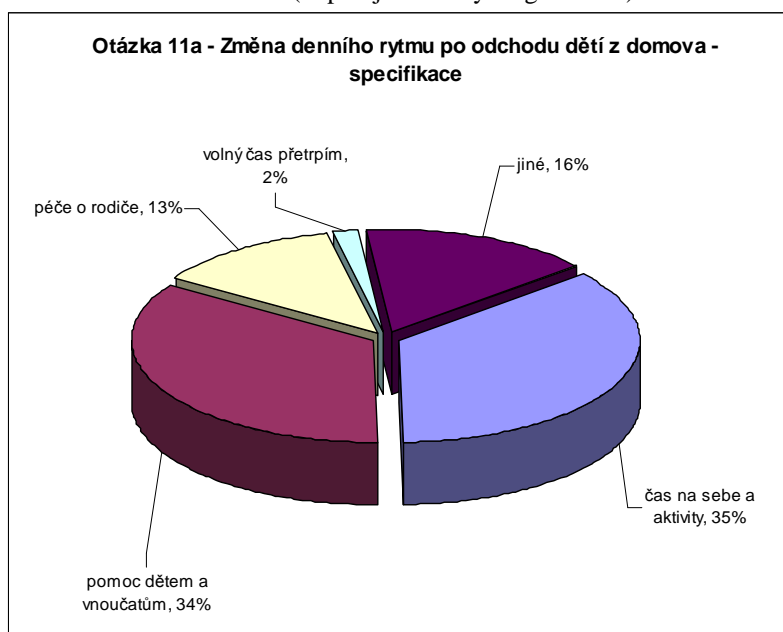
Volný čas je důležitý pro vyrovnání zátěže z pracovního procesu. Jeho smysluplné využití by mělo být jednou z priorit, kterou by se měly ženy v období střední dospělosti zabývat. V tomto grafu je vyhodnocena otázka č. 10, kde ženy uváděly důvody, proč nemohou svůj volný čas využívat podle svých představ. V 48% uvádějí jako hlavní důvod nedostatek času, další významná příčina jsou finanční důvody – uvedlo 20% respondentek. Mezi ostatní důvody především zařadily péči o rodinu (8%), únavu (7%), rozdílné zájmy partnera, rodinné problémy. Ženy uváděly jako hlavní důvod nedostatek času, což nekorresponduje s dobou strávenou v zaměstnání – viz. otázka č. 7.

Graf č. 6: Změna denního rytmu respondentek po odchodu dětí z domova

Období střední pozdní dospělosti znamená pro ženy především změny týkající se chodu rodiny. Dá se předpokládat, že tato změna zasáhne většinu žen. Tato otázka mapuje, jak se u žen změnil obvyklý denní rytmus, když děti odešly ze společné domácnosti s rodiči. Většina respondentek (64%) uvedla, že se jejich styl života změnil. Jakým způsobem popisuje následující doplňující graf č. 6a

Graf č. 6a: (doplňující otázky ke grafu č. 6)

Z grafu je patrné, že ženy rozdělují rovnoměrně svůj volný čas mezi svoje aktivity a mezi pomoc dětem a vnoučatům. Mladé rodiny v ČR jsou často odkázány na pomoc babiček při pomoci s výchovou dětí. Toto nastavení role babičky má u nás dlouholetou tradici. Ženy v období střední a pozdní dospělosti se snaží vyjít vstříc svým dětem i na úkor svého volného času. Tomu také odpovídá výsledek grafu, kdy 34 % respondentek věnuje svůj volný čas potřebám rodiny, i když se jedná o rodinu dětí.

Naproti tomu 35% respondentek uvedlo, že se věnuje svým aktivitám, což je 23 žen z průzkumného souboru.

Graf č. 7: Změna přístupu zaměstnavatele k respondentkám vzhledem k jejich současnému věku

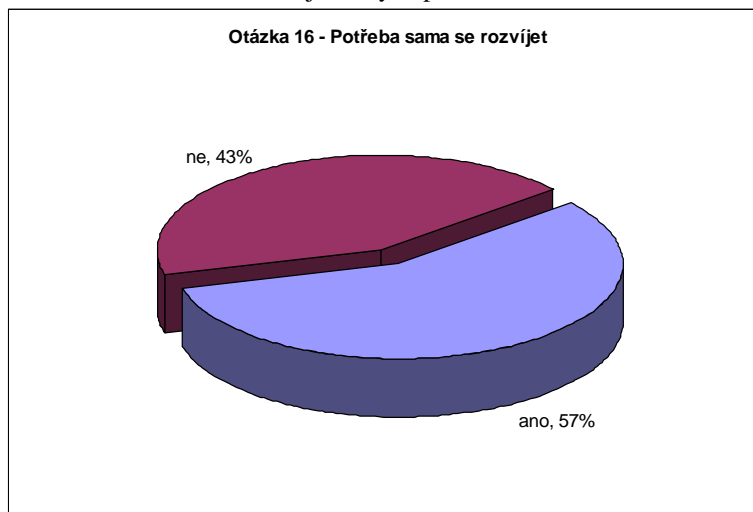
Období u žen po 45 roku věku patří mezi kritické, co se týče postavení v zaměstnání. Jak bylo popsáno v teoretické části, patří tyto ženy mezi nejvíce rizikovou skupinu na trhu práce. Období je spojeno s biologickými a psychickými změnami, které se mohou projevit i na pracovním výkonu žen. To může být příčina změny přístupu zaměstnavatele k nim a také následně příčina ztráty zaměstnání z důvodu nezvládnání svých pracovních povinností. Pouze 31% žen, což je zhruba jedna třetina oslovených respondentek takovou změnu zaznamenalo.

Graf č. 8: Požadavek zaměstnavatele na doplnění kvalifikace respondentky

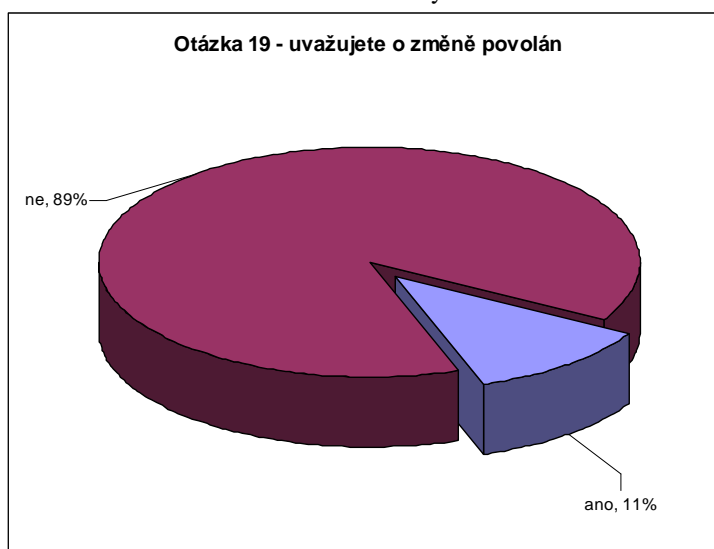
Tato otázka se pokouší zmapovat postoj zaměstnavatelů ke zvyšování kvalifikace svých zaměstnankyň. Na základě grafu č. 2 bylo zjištěno, že 57% z oslovených respondentek má středoškolské vzdělání. Vzhledem k jejich věku je to vzdělání, které bylo absolvováno v jiných ekonomických souvislostech, než jsou ty, v kterých nyní pracují. Dá se předpokládat, že by v zájmu zaměstnavatelů mělo být zlepšování odborných znalostí zaměstnanců, aby lépe obstáli v konkurenci tržního prostředí. Požadavek zaměstnavatele na zvýšení kvalifikace uvedlo pouze 24% respondentek.

Graf č. 9: Potřeba samorozvíjení svých pracovních znalostí a dovedností

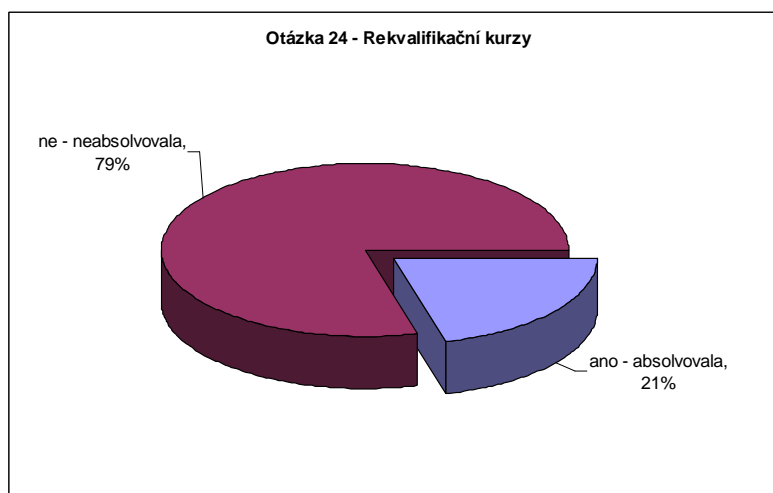
Sebevzdělávání a rozšiřování pracovních dovedností by mělo být v zájmu všech zaměstnanců. Především z důvodu neustálých změn na trhu práce, potřeb zaměstnavatelů a uspokojování životních potřeb, by měli být všichni zaměstnanci zainteresovaní na svém dalším vzdělávání. Na tuto otázku odpovědělo 57% oslovených žen, že má potřebu se dále sebevzdělávat. Jako doplňující odpověď uváděly formu jazykových kurzů, zdokonalování práce na PC, studium VŠ.

Graf č. 10: Potřeba změny zaměstnání

Potřeba změnit zaměstnání může nastat buď v souvislosti s nespokojeností v současném zaměstnání, nebo z důvodu získávání nových zkušeností u jiného zaměstnavatele. Oslovené respondentky v 89% případů odpověděly, že tuto potřebu nemají. Dá se předpokládat, že jsou spokojeny se svým stávajícím pracovním zařazením, ale také tento postoj může souviset s nezaměstnaností, která je v tomto regionu a rovněž malá nabídka zajímavých pracovních míst.

Graf č. 11: absolvování rekvalifikačních kurzů

Graf č. 12 využití znalostí získaných na rekvalifikačních kurzech

Region severočeského kraje má nejvyšší nezaměstnanost z celé ČR. Z fondů Evropské unie jdou dotace na vzdělávání rekvalifikace zaměstnanců, aby byli uplatnitelní v různých oborech. Úřady práce nabízejí evidovaným na úřadu práce různé rekvalifikační kurzy, které by jim mohly pomoci při zařazení do pracovního procesu. Z respondentek odpovědělo 21%, že někdy absolvovaly rekvalifikační kurzy. Z nich 38% nové poznatky získané na rekvalifikačním kurzu uplatnily v novém zaměstnání.

6.6 Interpretace výsledků

V empirickém průzkumu bylo stanoveno pět hypotéz:

Hypotéza č. 1: Ženy ve středním věku věnují svůj volný čas nadále rodině, vnoučatům.

Z výsledných grafů č. 6 a č. 6a bylo zjištěno, že v souvislosti s odchodem dětí z rodiny se výrazně změnil denní rytmus u 64% dotazovaných žen. Z grafu č. 4 je patrné, že 41% dotazovaných žen žije s manželem a 23% má stále společnou domácnost s dospělými dětmi. Z otázky č. 7 vyplývá, že ženy tráví v zaměstnání v průměru 39,6 hodin týdně. Dá se předpokládat, že by měly mít dostatek prostoru pro volnočasové aktivity. Péči o rodinu a vnoučata však ve

svém volném čase nadále zajišťuje 34% respondentek. Pokud přihlédneme i k ženám, které se starají o rodiče (13%), je počet žen upřednostňujících péči o rodinu, pomáhajících dětem s vnoučaty a pečujících o rodiče větší, než počet žen, které věnují čas sobě a svým aktivitám (35%).

V otázkách č. 8 a č. 9 s volnými odpověďmi ženy uvedly, jakými volnočasovými aktivitami by chtěly trávit svůj volný čas a jaká je realita. Rozpor mezi preferovanými a realizovanými aktivitami zobrazuje graf č. 5, kde 48% respondentek uvádí nedostatek času, 8% pak péči o rodinu a 10% se přizpůsobuje ostatním členům rodiny. Z těchto údajů se dá vyvozovat, že většina žen i nadále svůj volný čas věnuje rodině.

Tato hypotéza se částečně potvrdila.

Hypotéza č. 2: *Ženy ve věku nad 45 nemají potřebu se dále samy sebevzdělávat.*

Z dotazníkového průzkumu vyplynulo, že většina z dotázaných žen (57%) má potřebu i nadále rozvíjet své znalosti a dovednosti. Jako doplňující formu vzdělávání uváděly formu jazykových kurzů, zdokonalování práce na PC, studium VŠ.

Tato hypotéza nebyla potvrzena

Hypotéza č. 3: *Ženy si zvyšují kvalifikaci pouze na základě požadavku zaměstnavatele.*

Z dotazovaných respondentek má 58% středoškolské vzdělání, 22% je vyučeno v oboru a 11% je vysokoškolsky vzdělaných (graf č. 2). Bylo zjištěno, že ačkoli ženy mají samy potřebu se vzdělávat (viz hypotéza č. 2), v zájmu zaměstnavatelů tento požadavek nemá prioritu. Požadavek na vzdělávání žen má pouze 24% zaměstnavatelů. Z dalšího grafu č. 7 vyplývá, že 31% zaměstnavatelů změnilo vůči svým zaměstnankyním přístup vzhledem k jejich současnému věku. Dá se tedy předpokládat, že není v zájmu zaměstnavatelů

podporovat zvyšování odborné kvalifikace těchto žen vzhledem k jejich vyššímu věku, pravděpodobné nenávratnosti vložených prostředků do jejich vzdělávání a podporovat jejich odborný rozvoj.

Tato hypotéza potvrzena nebyla.

Hypotéza č. 4: *Ženy v tomto věku nemají potřebu měnit zaměstnání.*

O změně zaměstnání uvažuje pouze 11% oslovených respondentek. Dá se předpokládat, že na ženy v tomto období střední a pozdní dospělosti již zaměstnavatelé nekladou zvýšené pracovní nároky ani požadavky na vzdělávání, ženy jsou „zajeté“ v určitém pracovním stereotypu, který jim z časového hlediska vyhovuje, a proto o změně zaměstnání neuvažují. Jedním z důvodů může být i pomoc rodině a péče o vnoučata (viz hypotéza č. 1).

Tato hypotéza se potvrdila.

Hypotéza č. 5: *Evidence na úřadu práce není motivací pro absolvování rekvalifikačních kurzů.*

Tuto hypotézu nelze na základě tohoto dotazníkového průzkumu relevantně vyhodnotit, jelikož ve vzorku dotazovaných žen je zastoupeno pouze 3% nezaměstnaných. Předpokladem pro stanovení této hypotézy je vysoká míra nezaměstnanosti v severočeském regionu. Pro tento účel se nepodařilo získat dostatečně velký soubor těchto respondentek. Ty z respondentek, které uvedly, že jsou evidovány na úřadu práce a absolvovaly v rámci vzdělávání rekvalifikační kurzy (což je 21% z celkového počtu dotázaných nezaměstnaných), využily získané znalosti v 38% v dalším zaměstnání

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou žen v období střední a pozdní dospělosti. Především sociálními aspekty změn v životě žen po 45. roku věku souvisejícími s jejich biologickými, psychologickými a profesními změnami. Popisuje, jak se tyto ženy vyrovnávají se změnou v rodičovské a partnerské roli, jak rozvíjejí svůj profesní potenciál, či jak dokážou zúročit svůj volný čas k vlastnímu seberozvíjení.

V teoretické části byly popsány jednotlivé aspekty, které mají vliv na změnu sociální role žen v období střední a pozdní dospělosti. O těchto obdobích bylo zmiňováno v jednotlivých kapitolách. Práce se především zaměřuje na problematiku odchodu dospělých dětí od rodičů, soužití matek a dospělých dcer, partnerských vztahů a vztahů s přáteli. Také popisuje změny nastávající v souvislosti s trávením volného času a vlastní seberealizací.

Cílem praktické části práce bylo pomocí dotazníkového šetření získat informace, pomocí kterých by bylo možno potvrdit nebo vyvrátit hypotézy stanovené v oddílu č. 6.1 této bakalářské práce.

Úkolem bylo zjistit, zda ženy tráví svůj volný čas podle svých představ nebo které překážky se objevují jako zásadní omezení pro realizaci preferovaného trávení volného času. Zda se v rámci svého volného času mají potřebu sebevzdělávat nebo je impulsem k dalšímu vzdělávání požadavek zaměstnavatele. Zda ženy absolvovaly rekvalifikační kurzy, které jim umožnily uplatnění v jiném zaměstnání. Dále bylo úkolem zjistit, zda jsou oslovené ženy spokojeny se stávajícím pracovním místem nebo uvažují o změně zaměstnání a zda jsou ochotny se dále sebevzdělávat.

V praktické části byly použity výsledky dotazníkového šetření k vyhodnocení pomocí grafů. Jednotlivé grafy zobrazují procentuální poměr v zodpovězených otázkách.

Z průzkumu vyplynulo, že změna sociálního statusu u žen nemá takový dopad na změnu v organizování jejich volného času. Většina žen se nadále věnuje péči o rodinu rozšířenou o pomoc dětem s vnoučaty. Z průzkumu se sice dá předpokládat, že by ženy měly mít více času na své volnočasové aktivity, ale nejvíce uváděný důvod, proč nemohou své plány realizovat, je právě nedostatek času.

Ženy uváděly, že by měly zájem se nadále vzdělávat, ale zřejmě jsou nedostatečně motivovány ze strany zaměstnavatelů. Z průzkumu vyplynulo, že požadavky zaměstnavatelů na vzdělávání zaměstnankyň patřících do této věkové skupiny jsou minimální.

Vzhledem k poměrně malému souboru nelze výsledky tohoto průzkumu generalizovat. Bylo by vhodné porovnání i s jinými oblastmi ČR. Podstatné bylo podchycení problematiky žen v období střední a pozdní dospělosti, kdy dochází k zásadním změnám v oblasti profese a rodiny. Toto téma je stále málo popisováno a medializováno. Problematikou tohoto období se zabývá mnohem méně odborníků než například obdobím stáří nebo mladistvými. Informovanost o specifikách této věkové skupiny by mohla být přínosem i při pomoci uplatňování těchto žen na trhu práce.

Další možné šetření u této skupiny respondentek by mohlo být zaměřeno na průzkum z hlediska profesního uplatňování v souvislosti s dalším vzděláváním. Vzhledem k prodlužování aktivního věku a odchodu do důchodu, by mohlo toto šetření přinést další poznatky pro přístup naší společnosti k těmto ženám.

Přínos této práce lze spatřovat především v tom, že byla zmapována oblast trávení mimopracovního času žen ve věku, kdy u nich nastává výrazný životní zlom související se změnou jejich sociální role. Z průzkumu vyplývá, že oblast trávení volného času u těchto žen je málo zmapovaná, že na tuto problematiku je třeba se více zaměřovat v souvislosti s další seberealizací žen na trhu práce i

v jejich soukromém životě. Dále je z průzkumu patrné, že motivace žen k sebevzdělávání není tak silná, aby ženy samy měly snahu se nadále profesně rozvíjet. Toto by mohl být námět pro instituce zabývajícími se vzděláváním, zaměřit své vzdělávací programy právě na tuto část populace.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BARTÁK, Jan. *Jak vzdělávat dospělé*. 1.vyd. Praha : Alfa, 2008. ISBN 978-80-87197-12-7.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Analýza regionálních rozdílů v ČR 2011*. Praha: ČSÚ, 2011. ISBN 978-80-250-2144-6.

FARKOVÁ, Marie. *Vybrané kapitoly z psychologie*. 2.vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. ISBN 978-80-86723-64-8.

FARKOVÁ, Marie. *Dospělost a její variabilita*. 1.vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2009. ISBN 978-80-247-2480-5.

HAVLÍK, Radomír, KOŤA, Jaroslav. *Sociologie výchovy a školy*. 1.vyd. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-635-7.

HRDLIČKA, Michal, KURIC, Julián, BLATNÝ, Marek. *Krize středního věku a česká společnost*. 1.vyd. Praha : Portál, 2006. ISBN 80-7367-168-9.

KUBELKA, Susanna. *Konečně přes čtyřicet: zralé ženě patří svět*. 1.vyd. Praha : Motto, 1992. ISBN 80-901338-0-0.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 1.vyd. Praha : Panorama, 1990. ISBN 80-7038-078-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*. 1.vyd. Praha : Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

Internetové zdroje:

TRÉGLOVÁ, Lenka. *Matky a dcery: proč je jejich vztah tak složitý* [online]. Červenec, 2008 [cit.2012-01-02]. Dostupný z WWW: <http://ona.idnes.cz/vztahy-sex.aspx?c=A080714_122425_ona_vztahy_ves>.

KOHOUTEK, Rudolf. *ABZ slovník cizích slov: syndrom opuštěného hnízda* [online] [cit.2012-01-02]. Dostupný z WWW: < http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&cizi_slovo=syndrom+opu%B9t%ECn%E9ho+hn%EDzda >.

HAŠKOVÁ, Hana. *Postavení žen na trhu práce v ČR a EU(II)* [online].
Březen, 2001 [cit.2012-01-02]. Dostupný z WWW:
<<http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=115115>>.

OREL, Miroslav; FACOVÁ, Věra. *Láska vyhořela: proč už to není jako dřív*
[online] [cit.2012-01-02].
Dostupný z WWW:<<http://www.rodina.cz/clanek7614.htm>>.

ÚSTECKÝ KRAJ, *Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost*
[online]. [cit.2012-01-02]. Dostupný z WWW:< <http://www.kr-ustecky.cz/opvk.asp>>.

HOLLÁ, Kateřina. *Co pomáhá, když odcházejí děti z domova* [online].
[cit.2012-01-02]. Dostupný z WWW:
<<http://www.zijemenaplno.cz/Clanky/a183-Co-pomaha-kdyz-odchazeji-deti-z-domova.aspx>>.

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam obrázků

Obr. 1: Psychohygienický trojúhelník	15
Obr. 2: Pravidla pro soužití matek a dospělých dcer	20
Obr. 3: Základní ukazatele nezaměstnanosti podle krajů ČR k 31.3.2011.....	36
Obr. 4: Vývoj míry registrované nezaměstnanosti v Ústeckém kraji v roce 2011-2011 podle pohlaví	37

Seznam grafů

Graf č.1: Věkové rozhraní- zjištění rozložení věku dotazované skupiny žen	41
Graf č.2: Vzdělání- zjišťuje rozložení dosaženého vzdělání respondentek	42
Graf č.3: Zaměstnanost zjištění poměru zaměstnaných žen k nezaměstnaným , a ženám v důchodu	42
Graf č.4: Bydliště-rodinné prostředí, ve kterém dotazované ženy žijí	43
Graf č.5: Důvody proč se nemohou ženy věnovat preferovaným volnočasovým aktivitám	44
Graf č.6: Změna denního rytmu respondentek po odchodu dětí z domova	44
Graf č 6a: (doplňující otázky ke grafu 6)	45
Graf č.7: Změna přístupu zaměstnavatele k respondentkám vzhledem k jejich současnému věku	46
Graf č.8: Požadavek zaměstnavatele na doplnění kvalifikace respondentky	46
Graf č.9: Potřeba samorozvíjení svých pracovních znalostí a dovedností	47
Graf č.10: Potřeba změny zaměstnání	48
Graf č.11: Absolvování rekvalifikačních kurzů	48
Graf č.12: Využití znalostí získaných na rekvalifikačních kurzech	49

SEZNAM PŘÍLOH

Seznam příloh:

Příloha A - Dotazník	I
Příloha B - Datová matice (volně vložená)	V
Příloha C - Kódovník (volně vložená).....	VI

PŘÍLOHY

Příloha A – Dotazník

Dobrý den,

jmenuji se Helena Vandasová, studuji Vysokou školu Jana Amose Komenského, obor vzdělávání dospělých a tento anonymní dotazník mi výrazně pomůže při zpracování praktické části bakalářské práce na téma:

„Změna sociálního statusu ženy po 45. roku věku“

Předem Vám děkuji za ochotu a čas věnovaný následujícím otázkám, jejichž vyplnění nezabere více než 10 minut.

Pokyny k vyplnění Dotazníku: na otázky odpovídejte prosím co nejpřesněji, kde není uvedeno jinak, zakřížkujte variantu, která Vás napadne jako první nebo nejvíce vyjadřuje Váš postoj.

1. Věkové rozhraní: a) 45 – 50 b) 51 – 55 c) 56 – 65

2. Vzdělání:

a) základní b) vyučena v oboru c) středoškolské
e) vyšší odborné d) vysokoškolské

3. Místo bydliště:

a) město podle počtu obyvatel - aa) do 20 000 obyvatel
- ab) do 50 000 obyvatel
- ac) do 100 000 obyvatel
- ad) nad 100 000 obyvatel
b) venkov (vesnice)
c) satelit

4. Zaměstnání:

a) zaměstnaná b) nezaměstnaná c) v domácnosti
d) v důchodu e) pracující důchodce

5. Bydlíte: a) sama

b) s manželem (partnerem)
c) s dětmi do 18 let
d) s dospělými dětmi nad 18 let
e) s manželem a dospělými dětmi
f) s rodinou svých dospělých dětí
g) se svými rodiči
h) s manželovými rodiči

6. Který z následujících výroků vystihuje Vaše pocity vzhledem k Vašemu současnému věku? (vyznačte pouze jednu možnost)

- a) příliš pozdě dosáhnout toho, čeho jsem do té doby nedosáhla
- b) optimistické, otevřené životní období – možnost nových zážitků
- c) nepříjemné období
- d) neřeším to
- e) mám více času na sebe
- f) nevím

7. Kolik hodin týdně trávíte v zaměstnání ? hodin

8. Jakým činností byste se nejraději věnovala Vy ve vašem volném čase? (prosím vepište odpovědi)

Ve všední den:

O víkendu:

9. Jakými činnostmi ve skutečnosti svůj volný čas naplňujete nejčastěji? (prosím vepište odpovědi)

Ve všední den:

O víkendu:

10. Pokud jste v předchozích dvou otázkách uvedla rozdílné činnosti, zkuste prosím uvést důvody, proč tomu tak je? (např. finanční důvody, nedostatek času, atd.)

- a) nedostatek času
- b) finanční důvody
- c) rozdílné zájmy partnera
- d) péče o malé děti
- e) únava
- f) rodinné problémy
- g) péče o rodinu
- h) přizpůsobení druhým

11. Změnil se Váš obvyklý denní rytmus v souvislosti s odchodem dětí z domova?

ANO / NE

11a. Prosím specifikujte – zaškrtněte , které činnosti převažují

- a) mám více času na sebe a aktivity, které jsem dosud nestíhala
- b) věnuji svůj čas pomoci dětem a vnoučatům
- c) věnuji svůj čas péči o rodiče
- d) volný čas přetrpím a připadám si zbytečná
- e) jiné (vepište jinou variantu)

12. Změnily se Vaše obvyklé činnosti v souvislosti se zvýšenou péčí o Vaše staré rodiče?

- a) čas věnovaný domácí péči se prodloužil
- b) rodiče jsou v sociálním zařízení – často je navštěvuji
- c) péči o rodiče nezajišťuji
- d) rodiče již nemám
- e) jiné

13. Pocítla jste v souvislosti s Vaším současným věkem změnu přístupu zaměstnavatele k Vám? ANO / NE

14. Došlo u Vás k zásadní změně v postavení v zaměstnání?
 ANO / NE

15. Je u Vás zaměstnavatelem požadováno doplnění kvalifikace?
 ANO / NE

16. Máte sama potřebu rozvíjet své pracovní znalosti a dovednosti? ANO / NE
Jakou formou?

17. Máte v současné době pocit uspokojení z Vaší činnosti v zaměstnání?
 ANO / NE

18. Uvažujete o změně zaměstnavatele – v rámci oboru?
 ANO / NE

19. Uvažujete o změně povolání? ANO / NE

20. Pokud jste v otázce č. 19 odpověděla ANO, odpovězte i na tuto otázku: Připravujete se odborně k tomuto kroku? ANO / NE
Jakou formou?

21. Pokud nejste zaměstnaná, zabýváte se nějakými volnočasovými aktivitami? ANO / NE

21a. Pokud ANO – prosím specifikujte:

- a) sport
- b) kultura
- c) cestování
- d) studium jazyků
- e) náboženské aktivity
- f) sociální činnost (charita)
- g) jiné

22. Jste v současné době nezaměstnaná? ANO / NE

22a. Pokud ANO - jste v evidenci úřadu práce:

- a) méně než 1/2 roku
- b) déle

23. Mohla by být ztráta zaměstnání pro Vás motivací k dalšímu sebevzdělávání se?

ANO / NE

24. Absolvovala jste rekvalifikační kurzy? ANO / NE

25. Pokud jste v otázce č. 24 odpověděla ANO, odpovězte i na tuto otázku: V případě, že ANO, uplatnila jste nově získané znalosti v nějakém dalším zaměstnání? ANO / NE

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Helena Vandasová

Obor: 7501R022 Vzdělávání dospělých (Bc.VD)

Forma studia: Bakalářské kombinované

Název práce: Sociální aspekty změn v životě žen v období 45+ let věku se zaměřením na severočeský region

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh: 47

Celkový počet stran příloh: 8

Počet titulů české literatury a pramenů: 9

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 0

Počet internetových zdrojů: 6

Vedoucí práce: Mgr. Blanka Farková

Pořadové číslo	Znak																																																			
	1.	2.	3.				4.	5.							6.	7.	10.								11.	11a				12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	21.	21a				22.	22a	23.	24.	25.					
			1	2	3	4		5	6	7	8	1	2	3			4	5	6	7	8	1	2	3		4	5	1	2										3	4	7											
1.	3	5	0	2	0	0	0	0	1	0	0	0	0	5	0	0	0	2	6	1	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	5	5	2	2	2	2	1	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	1	1	2
2.	2	3	0	2	0	0	0	0	1	0	0	0	0	5	0	0	0	4	13	0	2	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	3	1	2	1	2	2	2	2	0	0	0	0	0	2	0	1	1	2	
3.	2	3	1	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	4	9	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0	4	0	3	2	2	2	1	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	2	2	0		
4.	2	2	1	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	2	4	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	3	2	2	1	1	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	1	1	1		
5.	2	2	5	0	0	0	5	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	2	4	0	2	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	3	2	2	1	1	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	1	2	0		
6.	3	2	0	0	0	0	5	0	4	1	0	0	0	0	0	0	0	5	0	1	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	7	0	0	0	2	0
7.	1	3	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	5	0	0	0	4	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	1	1	2	2	2	2	2	2	1	0	0	0	0	0	2	0	1	2	0	
8.	2	3	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	4	0	0	0	0	2	9	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	3	2	2	1	1	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	1	1	2		
9.	3	2	0	2	0	0	0	0	5	1	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	4	1	1	1	1	2	2	2	1	0	0	0	0	0	2	0	2	1	2		
10.	3	3	5	0	0	0	5	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	2	4	1	0	0	0	0	0	0	1	0	2	3	0	0	1	2	2	2	1	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	1	2	0		
11.	2	3	0	0	0	0	0	6	1	0	0	0	0	5	0	0	0	1	4	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	3	2	2	2	2	2	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	2	2	0	
12.	1	3	1	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	4	4	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	3	2	2	2	2	2	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	1	2	0	
13.	3	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	5	0	0	0	4	4	1	0	0	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0	4	2	2	2	1	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	2	2	0		
14.	2	3	1	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	4	4	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	4	2	2	2	2	2	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	2	2	0	
15.	1	2	5	0	0	0	5	0	1	0	0	0	4	0	0	0	0	3	4	0	0	0	0	0	0	2	0	2	0	0	0	3	2	2	2	2	2	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	2	1	2		
16.	3	2	1	0	0	0	0	0	5	0	2	0	0	0	0	0	0	2	4	0	2	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	5	3	2	2	2	1	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	2	2	0		
17.	2	2	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	4	4	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1	1	2	2	2	2	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	1	2	0	
18.	1	3	0	0	0	0	5	0	1	0	0	0	0	5	0	0	0	2	4	1	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	3	2	2	2	1	1	2	0	1	1	2	3	0	0	2	0	1	2	0	
19.	1	3	1	0	0	0	0	0	1	0	0	3	0	0	0	0	0	2	4	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	3	2	2	1	1	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	1	1	1		
20.	3	2	1	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	4	4	1	0	0	0	5	0	0	0	1	0	2	0	0	4	2	2	2	2	2	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	2	0	0	
21.	2	4	1	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	2	11	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	4	2	2	2	2	1	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	1	2	0	
22.	3	3	1	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	2	4	1	0	0	0	0	0	0	2	0	2	0	0	0	3	2	2	1	1	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	1	2	0		
23.	3	2	0	0	0	0	5	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	2	4	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	3	2	2	2	2	2	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	2	1	1	
24.	3	3	0	2	0	0	5	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	4	5	0	2	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	4	1	2	2	2	2	2	2	2	0	0	0	0	0	2	0	2	2	0	
25.	1	3	1	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	3	4	1	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	3	2	2	2	1	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	1	2	0		
26.	1	2	0	0	0	4	0	0	1	0	0	3	0	0	0	0	0	1	12	0	2	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	5	3	2	1	2	2	1	0	2	2	1	0	0	0	0	0	2	0	1	1	2
27.	2	4	0	0	3	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	2	10	0	0	0	0	0	0	8	1	1	0	0	0	0	0	3	2	1	1	1	1	2	1	0	0	0	0	0	2	0	1	1	2	
28.	3	3	0	0	3	0	0	0	5	0	0	3	0	0	0	0	0	4	4	1	0	0	0	0	0	0	2	0	2	0	0	0	1	1	1	2	2	2	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	2	2	0	
29.	1	3	0	0	0	4	0	0	1	0	0	0	0	5	0	0	0	5	9	1	0	0	0	0	7	8	1	1	0	0	0	0	3	2	2	2	2	2	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	1	2	0	
30.	2	1	0	0	0	0	5	0	2	0	0	0	0	0	0	0	8	3	0	0	0	0	0	0	8	1	0	0	3	0	0	1	2	2	2	2	2	0	0	0	0	1	0	2	0	0	1	1	2	0		
31.	1	3	0	0	3	0	0	0	1	0	0	0	0	5	0	0	0	4	12	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	5	3	2	2	1	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	1	2	0			
32.	3	3	0	2	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	1	4	1	0	0	0	5	0	0	1	0	2	0	0	0	3	1	2	2	2	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	1	0	0		
33.	3	3	0	0	3	0	0	0	5	1	0	0	0	0	0	0	0	4	4	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	4	1	1	2	2	2	2	2	0	0	0	0	0	2	0	2	2	0		
34.	1	3	0	0	3	0	0	0	1	0	0	0	0	5	0	0	0	1	7	0	2	0	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0	1	2	2	2	2	1	2	2	2	0	0	0	0	0	2	0	1	2	0	
35.	1	5	0	2	0	0	0	0	2	0	2	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	3	2	2	0	1	0	0	2	1	1	2	0	4	0	1	1	1	2	0		
36.	1	3	0	0	0	0	5	0	1	0	0	0	0	5	0	0	0	2	4	0	0	0	0	0	7	8	2	0	0	3	0	0	4	1	2	2	2	1	2	2	1	0	0	0	0	0	2	0	1	2	0	
37.	3	3	0	0	0	0	5	0	1	0	0	0	0	0	0	0	7	0	4	2	0	0	0	0	0	2	0	0	0	3	0	0	1	2	2	0	1	2	2	2	0	0	0	0	0	2	0	2	2	0		
38.	3	3	0	0	3	0	0	0																																												

Příloha C - KÓDOVNÍK

Bakalářská práce

Helena VANDASOVÁ, 2012

Znak 1 = Věkové rozhraní

věk 45-50 = 1

věk 51-55 = 2

věk 56-65 = 3

Znak 2 = Vzdělání

základní = 1

vyučena v oboru = 2

středoškolské = 3

vyšší odborné = 4

vysokoškolské = 5

Znak 3 = Místo bydliště

město do 20 tis. = 1

město do 50 tis. = 2

město do 100 tis. = 3

město nad 100 tis. = 4

venkov = 5

satelit = 6

Znak 4 = Zaměstnání

zaměstnaná = 1

nezaměstnaná = 2

v domácnosti = 3

v důchodu = 4

pracující důchodce = 5

Znak 5 = Bydlíte

sama = 1

s manželem = 2

s dětmi do 18 let = 3

s dětmi nad 18 let = 4

s manželem a dosp. Děti = 5

s rodinou svých dětí = 6

se svými rodiči = 7

s manželovými rodiči = 8

Znak 6 = Který z následujících výroků vystihuje Vaše pocity vzhledem k Vašemu současnému věku?

příliš pozdě na dosažení cílů = 1

optimistické, možnost nových zážitků = 2

nepříjemné období = 3

neřeším to = 4

mám více času na sebe = 5

nevím = 6

Znak 7 = Kolik hodin týdně trávíte v zaměstnání?

10 hod = 1
15 hod = 2
20 hod = 3
40 hod = 4
42 hod = 5
42,5 hod = 6
43 hod = 7
44 hod = 8
45 hod = 9
46 hod = 10
47 hod = 11
48 hod = 12
50 hod = 13

Znak 10 = Pokud jste v otázkách č.8 a č.9 uvedla rozdílné činnosti, zkuste prosím uvést důvody, proč tomu

nedostatek času = 1
finanční důvody = 2
rozdílné zájmy partnera = 3
péče o malé děti = 4
únava = 5
rodinné problémy = 6
péče o rodinu = 7
přízpůsobení druhým = 8

Znak 11 = Změnil se Váš obvyklý denní rytmus v souvislosti s odchodem dětí z domova:

ano = 1
ne = 2

Znak 11a = Změnil se Váš obvyklý denní rytmus v souvislosti s odchodem dětí z domova: prosím specifikujte.

čas na sebe a aktivitu = 1
pomoc dětem a vnoučatům = 2
péče o rodiče = 3
volný čas přetrpím = 4
jiné = 5

Znak 12 = Změnily se Vaše obvyklé činnosti v souvislosti se zvýšenou péčí o Vaše staré rodiče?

delší čas na péči o domácnost = 1
návštěva rodičů v zařízení = 2
rodiče nezajišťuji = 3
rodiče nemám = 4
jiné = 5

Znak 13 = Pocítila jste v souvislosti s Vaším současným věkem změnu přístupu zaměstnavatele k Vám?

ano = 1
ne = 2

Znak 14 = Došlo u Vás k zásadní změně v postavení v zaměstnání?

ano = 1
ne = 2

Znak 15 = Je u Vás zaměstnavatelem požadováno doplnění kvalifikace?

ano = 1
ne = 2

Znak 16 = Máte sama potřebu rozvíjet své pracovní znalosti a dovednosti?

ano = 1
ne = 2

Znak 17 = Máte v současné době pocit uspokojení z Vaší činnosti v zaměstnání?

ano = 1
ne = 2

Znak 18 = Uvažujete o změně zaměstnavatele - v rámci oboru?

ano = 1
ne = 2

Znak 19 = Uvažujete o změně povolání?

ano = 1
ne = 2

Znak 21 = Pokud nejste zaměstnaná, zabýváte se nějakými volnočasovými aktivitami?

ano = 1
ne = 2

Znak 21a = Pokud nejste zaměstnaná, zabýváte se nějakými volnočasovými aktivitami - specifikujte

sport = 1
kultura = 2
cestování = 3
studium jazyků = 4
náboženské aktivity = 5
sociální činnost = 6
jiné = 7

Znak 22 = Jste v současné době nezaměstnaná?

ano = 1
ne = 2

Znak 22a = Pokud Ano - jste v evidenci úřadu práce?

méně než 1/2 roku = 1
déle = 2

Znak 23 = Mohla by být ztráta zaměstnání pro Vás motivací k dalšímu sebevzdělávání se?

ano = 1
ne = 2

Znak 24 = Absolvovala jste rekvalifikační kurzy?

ano - absolvovala = 1
ne - neabsolvovala = 2

Znak 25 = pokud jste v otázce č. 24 odpověděla ANO, odpovězte i na tuto otázku: Uplatnila jste nově získané

ano - uplatnila = 1
ne - neuplatnila = 2

Respondentka neodpověděla na zadanou otázku = 0